Jaargang 42
Nummer 2
Winter 2020

In deze uitgave onder andere:

- Een gapend gat, midden in het dorp
- Interview: Waar zijn ze gebleven?
- De Spaanse griep (1918-1919) en haar vele doden
- Hardinxveld blijft bij je..

Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam

Mededelingenblad

Inhoudsopgave

Voorwoord 01

Activiteiten en Mededelingen 02

Een gapend gat, midden in het dorp 09

Nieuw: Waar zijn ze gebleven? 11

Rijksmomumenten in Nederland 16

Tijs Peele, een Giessendamse verzetsstrijder 17

Kwartierstaat van Tijs Peele 24

Streekgerecht: Broeder 27

De Spaanse griep (1918-1919) en haar vele doden... 28

Vaandels 30

Hardinxveld blijft bij je 32

Boekennieuws 33

Uit de oude fotodoos van 34

Schenkingen 36

Uitgaven 37

Bij de coverfoto: Winterse ijsbloemen op de ramen. Historie?

Bij de coverfoto achterkant: Kerstetalage van ons Historisch Informatie Centrum (2018)

Inleveren kopij vanaf 1 april 2021:
sluit 1 mei 2021
Toesturen kan naar:
aaltje1950@gmail.com (eindredacteur)

COLOFON

Uitgever
Historische Vereniging
Hardinxveld-Giessendam

Eindredactie
A. van Lopik-de Jong

Redactieleden
W.F. van de Bree-Ooms
M.J.A. de Haan
A. van Lopik-de Jong
J.F. Teeuw-van der Plas
P. van Wijngaarden

Foto's
Archieven, L.C. Brinkman, Freke Corte,
Alie van Lopik, Wouter van Wingerden

Vormgeving, opmaak en druk
De Groot - grootsgedrukt.nl, Goudriaan

Redactieadres
E-mail: info@hv-hardinxveld-giessendam.nl
Secretariaat: wf@vandebree.nl

Het Mededelingenblad verschijnt twee keer per jaar en is gratis voor leden en zusterorganisaties. Losse verkoopprijs € 3,50

Genealogische werkgroep
Jan Dubbeldam, Wim van den Heerik,
Bas Huisman, Arie Verhoef

Historisch Informatie Centrum
Peulenstraat 243 tel. 0184 - 632956
(op zaterdagmorgen van 10-12 uur)

Copyright
Overname van artikelen of gedeelten daarvan is toegestaan mits vermelding van de bron en toezending van een exemplaar.

Lidmaatschap
De minimumcontributie bedraagt € 17,50 per jaar. Voor leden tot 18 jaar en ouder dan 65 jaar € 15,00. Bankrekening NL65 RABO 0325 0991 38 of NL68 INGB 0003 8796 69. Bij elke betaling s.v.p. duidelijk uw lidnummer vermelden en het bedrag dat u betaalt. Donaties zien wij graag tegemoet.

BESTUUR

W.F. van de Bree-Ooms	Buitendams 77	3371 BB	H'veld-G'dam	0184 - 614563	secretaris
M.J.A. de Haan	Buitendams 4	3371 BL	H'veld-G'dam	0184 - 616586	archivaris
A. van Lopik-de Jong	Damstraat 1	3371 AC	H'veld-G'dam	0184 - 612232	eindredacteur
R. Nederveen	Binnendamseweg 37	3381 GA	Giessenburg	06 - 15684213	
P. van Wijngaarden	Spindermolen 20	3371 RN	H'veld-G'dam	0184 - 615953	vicevoorzitter

Voorwoord

Toen ik het voorwoord schreef voor de voorjaarsuitgave van het Mededelingenblad zaten we midden in de eerste coronaperiode. Toch hadden we goede hoop dat we in het najaar weer de nodige zaken zouden kunnen opstarten. Het liep dus allemaal anders, het coronavirus blijkt taaier dan we dachten of hoopten. Ook de najaarslezing moesten we afgelasten. Voor de eerste maal in het bestaan van onze vereniging moesten we de jaarlijkse twee lezingen afblazen. We hopen vurig dat de voorjaarbijeenkomst in 2021 wel door kan gaan….

Ons Historisch Informatie Centrum is intussen wel geopend op zaterdagmorgen, maar er mogen niet meer dan 6 mensen aanwezig zijn. De gezellige praatjes (met koffie) met mensen die informatie zoeken of zomaar even binnenlopen zijn dus tot een minimum beperkt. We hopen echt dat dit niet te lang zal duren. In dit verband mag weleens worden gewezen op de wekelijkse aanwezigheid van Bas Huisman, Wim van den Heerik en Arie Verhoef, en niet te vergeten Jan Dubbeldam. Door hun enorme deskundigheid op het terrein van de genealogie en de plaatselijke geschiedenis zijn al veel vragen van bezoekers beantwoord.

Het bestuur zoekt zijn weg door deze tijd vol beperkingen. In augustus hebben we voor het eerst weer vergaderd, niet in het HIC maar in De Witte Swaen. We hebben daar meer ruimte en kunnen dus voldoende afstand houden. Ook voor de bestuursvergadering in september waren we weer welkom in De Witte Swaen, maar helaas hebben we moeten besluiten de bestuursvergadering van 30 oktober weer af te gelasten. Veiligheid voor alles! We hopen zo snel mogelijk weer een bestuursvergadering te kunnen houden.

Door het ontbreken van een webmaster blijft onze website een ‘bron van aanhoudende zorg’. We proberen de website zo goed mogelijk bij te houden en dankzij de loyale medewerking van MM Design (de bouwers van de website) lukt dat aardig. Maar het gemis van een eigen webmaster doet zich voelen. Onze website heeft veel meer mogelijkheden en die willen we graag gaan inzetten. Daarom zijn we nog steeds op zoek naar een creatieve webmaster die alle mogelijkheden die de site heeft kan benutten. Wie durft….!

Afscheid Adri Kampman

In december van dit jaar komt er een einde aan het bestuurslidmaatschap van mevrouw Adri Kampman. Vanaf 1999 maakt zij deel uit van ons bestuur en sedert 2002 als penningmeester.

Al die jaren beheerde ze strak en nauwgezet de financiën van de vereniging. En ze gooide het niet over de balk, ze laat een financieel gezonde vereniging achter. Al veel eerder heeft ze aangegeven te willen stoppen als bestuurslid, maar door het ontbreken van een vervanger bleef ze langer actief binnen het bestuur. Dat zegt voldoende over haar betrokkenheid bij onze vereniging. Nu Ronald Nederveen bereid is haar taak als penningmeester over te nemen, kan ze met een gerust hart vertrekken.

Adri was niet alleen bezig op financieel gebied, als geboren Giessendamse (Buitendams) beschikt ze over veel kennis van de dorpsgeschiedenis. Ik ken haar te kort om op de hoogte te zijn van al haar kwaliteiten en van alles wat ze heeft gedaan binnen het bestuur van de HV, maar lang genoeg om te weten dat wij haar zullen missen. Gewoon, omdat ze Adri Kampman is. En als mensen je gaan missen om wie je bent en niet alleen om wat je hebt gedaan, dan laat je wel iets na. Bedankt Adri!

Namens het bestuur

Peter van Wijngaarden
Vice voorzitter

Activiteiten en Mededelingen

Onthulling monument voor de Merwedegijzelaars

Zaterdag 3 oktober is in de stromende regen het monument (een drieluik) voor de Merwedegijzelaars onthuld. Dit gebeurde in Sliedrecht, in Hardinxveld-Giessendam en in Wekendam door nabestaanden van de Merwedegijzelaars. Er werden toespraken gehouden door de burgemeesters van de drie dorpen en in Hardinxveld-Giessendam en in Sliedrecht een korte toespraak door twee achterkleinkinderen. Beeldend kunstenaar Richard van der Koppel uit Genderen, de ontwerper van het monument, gaf een toelichting op de symboliek van de drie beelden.

De symboliek van het monument - drieluik

Het monument voor de Merwedegijzelaars gaat over verlies en verandering en over verleden, heden en toekomst. De lege sokkels zijn een symbool voor de mannen die niet meer zijn teruggekeerd. Het aantal is een verwijzing naar de 3 locaties. De opengewerkte figuur staat voor het verlies en de verandering die de mannen hebben ondergaan. Het geeft ook de kwetsbaarheid aan, staand op één been waarbij de binnenkant onbeschermd is. Deze glanzende binnenkant van het beeld staat voor de onschuld van de mannen die opgepakt zijn.

De drie beelden vormen samen één geheel maar zullen dit nooit zijn omdat ze fysiek gescheiden zijn. Wat is gebeurd in 1944 en 1945, kan nooit meer ongedaan worden gemaakt. De symboliek wijst zowel naar de mannen die toen zijn afgevoerd als naar de nabestaanden, zoals het onverwerkte verleden van de vader die zijn kind daardoor onbedoeld heeft beschadigd.

De houding van de man is een verwijzing naar het beeld 'De stenen man' in Kamp Amersfoort dat een gevangene voor het vuurpeloton voorstelt, en is een herinnering aan de slachtoffers die zijn gevallen in Kamp Amersfoort.

Het monument staat ook voor hoop, de figuur is kwetsbaar maar staat nog overeind en straalt ook kracht uit. De zichtbare binnenkant is glanzend warm en geeft in het zonlicht een warme gloed.

Heruitgave 'Merwedegijzelaars'

In 2010 verscheen 'Merwedegijzelaars', een boek waarin Anja van der Starre het drama rond de razzia van 16 mei 1944 en de dramatische gevolgen daarvan voor veel (jonge) mannen voorgoed aan de vergetelheid heeft ontrukt. Als dochter van een van de vele Merwedegijzelaars is Anja van der Starre sterk betrokken bij de gebeurtenissen van mei 1944. Om helder te krijgen wat zich toen heeft afgespeeld, deed zij lange tijd onderzoek naar de aanleiding en de gevolgen van deze dramatische razzia, gijzeling en deportatie. Het boek was een gevolg van een tentoonstelling over dit onderwerp in het Sliedrechts Museum in mei 2009. Mede daardoor kwam Anja van der Starre in contact met de Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam en werd besloten het verhaal van 'De Merwedegijzelaars' te gaan publiceren. Want niet alleen in Sliedrecht, ook in Giessendam, Hardinxveld en Werkendam zijn bij deze razzia jongens en mannen opgepakt. Deze publicatie 'Merwedegijzelaars, slachtoffers van de razzia van 16 mei 1944'

Bron: www.merwedegijzelaars.nl

verscheen in 2010 en is inmiddels uitverkocht'.
Nu, tien jaar later hebben we 75 jaar vrijheid herdacht en gevierd en daarbij mag de geschiedenis van 'De Merwedegijzelaars' niet ontbreken. Daarom is op 3 oktober 2020 deze herziene uitgave verschenen, gecorrigeerd en aangevuld met informatie die de afgelopen jaren bekend is geworden. Bij de onthulling van het monument voor de Merwedegijzelaars in Sliedrecht overhandigde burgemeester Dirk van der Borg het eerste exemplaar aan 2 ex-Merwedegijzelaars, de heren Bos en Mijnster.

Het boekje is verkrijgbaar in het Historisch Informatiecentrum, Peulenstraat 243 (geopend op zaterdagmorgen tussen 10.00 en 12.00 uur), in museum De Koperen Knop en bij boekhandel Ritmeester, Rembrandtstraat 29 in Boven-Hardinxveld.
U kunt het boekje ook bestellen via ons mailadres info@hv-hardinxveld-giessendam.nl. De prijs is € 8,95. Als u wilt dat het boekje naar u wordt verzonden betaalt u € 3,64 extra aan portokosten en wordt het totaalbedrag € 12,59. U kunt het bedrag overmaken naar: Rabobank: NL65 RABO 0325 0991 38 / ING: NL68 INGB 0003 8796 69. Dringend verzoek bij uw bestelling uw naam en adres te vermelden. NB: de oplage is beperkt dus wacht niet te lang!

Verslag Peter van Wijngaarden

Rabo ClubSupport 2020

Wij deden dit jaar weer mee met de Rabo ClubSupport en ontvingen een cheque van € 597,93. Wij danken iedereen hartelijk die op ons heeft gestemd. Vorig jaar deden wij voor de eerste keer met deze actie mee en behoorden wij tot de toppers met een bedrag van € 2000,--. Wat de precieze reden van de vermindering is, daar kunnen wij naar gissen, maar andere verenigingen hebben dit jaar ook een lager bedrag ontvangen. Dit jaar deden 539 verenigingen en stichtingen aan deze actie mee en was de regio uitgebreid tot Lek en Merwede. De spoeling zal aanzienlijk dunner zijn geweest.
Het neemt niet weg dat we erg blij zijn met deze gift en de Rabobank hartelijk danken.

RECTIFICATIE: Volharding

In het zomernummer van dit jaar stond op pagina 35 een artikel over de 100-jarige **Gemengde Zangvereniging Volharding**. Een erg leuk artikel over de geschiedenis van dit koor, geschreven door mevrouw Wil Vonk. Nu heeft mevrouw Vonk een paar slapeloze nachten gehad, want er iets misgegaan. Zij heeft haar schoonzuster verzocht het stuk te schrijven. Dat is natuurlijk een belangrijke eerste zet, maar ze heeft het artikel vervolgens niet geschreven.

Bij deze vermelden wij dus, dat het artikel is geschreven door **mevrouw Lies Vonk-Sterrenburg**. Mevrouw Lies Vonk, bij deze nog onze hartelijke dank voor het goed geschreven en enthousiaste verhaal.

De koorleden gaan na 100 jaar zingen nu zang beluisteren en zelf niet meer de Bühne op. Wij hebben de prachtige bekers en medailles gekregen die zij hebben gewonnen tijdens hun landelijke en internationale concoursen en ook hun schitterende vaandel. Daar zijn wij heel blij mee. Verderop in dit blad schrijft Arnold de Haan een artikeltje over de geschiedenis van het vaandel en nog meer foto's van deze omvattende schenking kunt u aan het einde van dit blad vinden bij Schenkingen.

De zangvereniging was ook nog in het bezit van een luchtpostbrief die Rijka de Geus ooit schreef aan 'mevrouw Jansen' in Australië. Achter die naam gaat Barbera Moret schuil. Ooit waren Barbera en Rijka collega's op het gemeentehuis van Boven-Hardinxveld.Erg aardig om juist nu deze brief te kunnen publiceren na het artikel van de genealogische werkgroep in ons zomernummer dit jaar.
De afbeelding van de brief is moeilijk te lezen, daarom de 'vertaling' erbij.

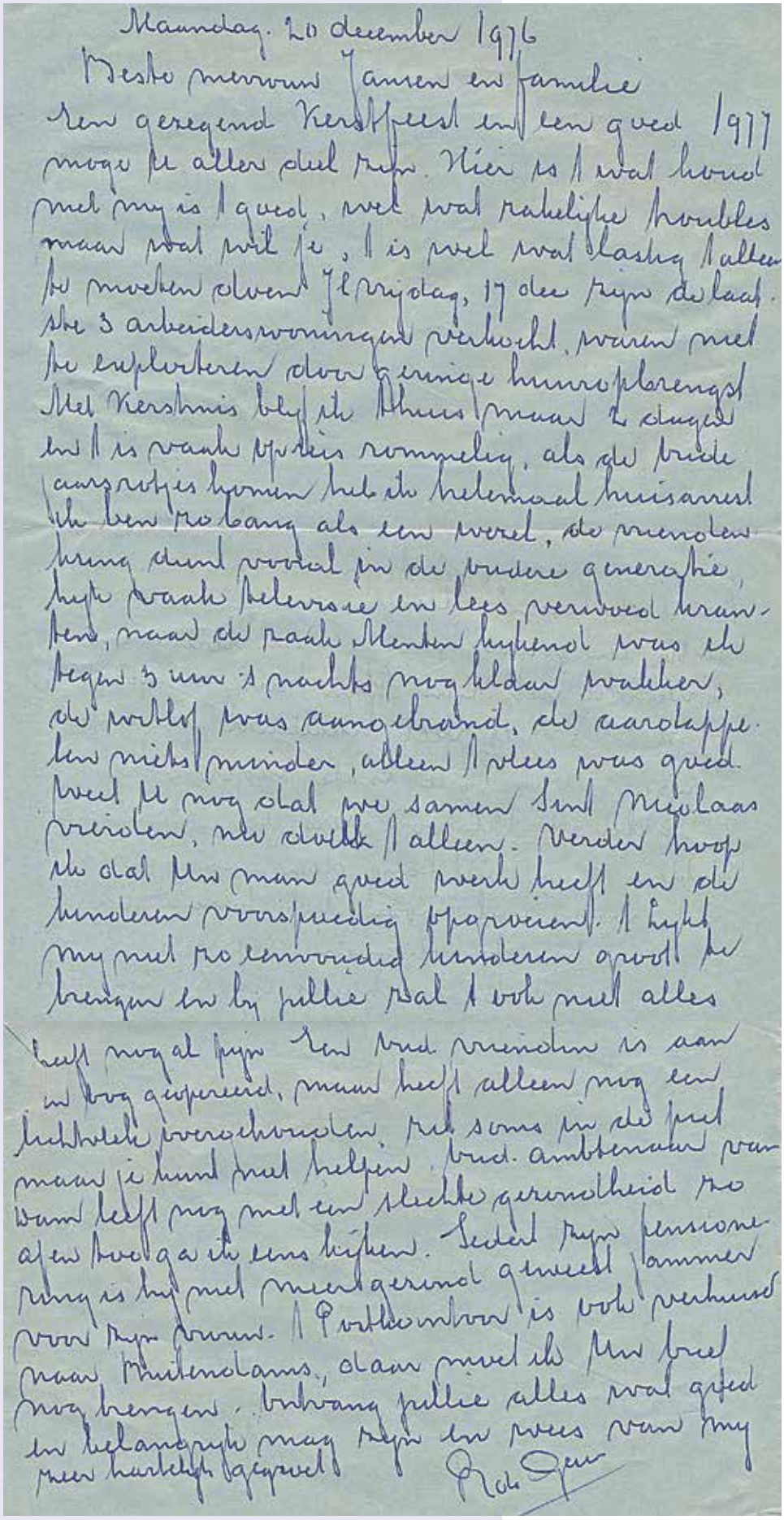

Maandag, 20 december 1976

Beste mevrouw Jansen en familie,
Een gezegend Kerstfeest en een goed 1977 moge u aller deel zijn. Hier is 't wat koud. Met mij is 't goed, wel wat zakelijke troubles, maar wat wil je, 't is wel wat lastig 't alleen te moeten doen. Jl. vrijdag, 17 dec. zijn de laatste arbeiderswoningen verkocht, waren niet te exploiteren door geringe huuropbrengst. Met Kerstmis blijf ik thuis, maar 2 dagen en 't is vaak op reis rommelig. Als de Oudejaarsrotjes komen, heb ik helemaal huisarrest. Ik ben zo bang als een wezel. De vriendenkring dunt vooral in de oudere generatie uit. Kijk vaak televisie en lees verwoed kranten. Naar de zaak Menten kijkend was ik tegen 3 uur 's nachts nog klaarwakker, de witlof was aangebrand, de aardappelen niets minder, alleen 't vlees was goed. Weet u nog dat we samen Sint Nicolaas vierden? Nu doe ik 't alleen. Verder hoop ik dat uw man goed werk heeft en de kinderen voorspoedig opgroeien. 't Lijkt mij niet zo eenvoudig kinderen groot te brengen en bij jullie zal 't ook niet alles zijn. Nog aan de ……. en hoe gaat het met de lessen? Hier is 't in de onderwijssector een waar tumult. Veel leren maar of we praktisch zijn? Mijn tuin is nog niet goed en er is niet veel betaalbaar personeel te krijgen. Vanavond is de ragebol ook gesneuveld. Ik heb voor Kerst een nieuwe jurk. Gekleed, maar niet lang, dan breek ik mijn nek, maar wel mooi. Ook burgemeester de Boer ga ik schrijven. Mevrouw de Kuijper woont in een bejaardenhuis in Ameide. Zij maakt 't goed. Ze loopt wel mank en heeft nogal pijn. Een oud vriendin is aan een oog geopereerd, maar heeft alleen nog een lichtvlek overgehouden. Zit soms in de put, maar je kunt niet helpen. Oud ambtenaar van Dam leeft nog met een slechte gezondheid, zo af en toe ga ik eens kijken. Sedert zijn pensionering is hij niet meer gezond geweest. Jammer voor zijn vrouw. 't Postkantoor is ook

Deel van de brief

verhuisd naar Buitendams, daar moet ik uw brief nog brengen. Ontvang jullie alles wat goed en belangrijk mag zijn en wees van mij zeer hartelijk gegroet.

R.de Geus

We ontvingen nog meer informatie over Rijka de Geus, via e-mail kregen we een reactie op het artikel in het zomernummer. Onderstaande brief.

Reactie artikel Rijka de Geus d.d. 7 september 2020

Gisteren ontving ik uw Mededelingenblad waarvoor mijn dank. Spijtig dat de eerste zending niet aangekomen is, maar -helaas- laat de postverzorging hier weleens te wensen over. Uiteraard waren de artikelen over Rijka de Geus aanleiding voor mijn broer om dit nummer naar mij toe te laten zenden. Ik heb deze "oudtante" sinds haar verhuizing in 1981 naar Capelle a/d IJssel 1 á 2 keer per jaar bezocht: aanleiding was de wens van mijn moeder, die allang contact met haar had en haar graag wilde bezoeken. Wij (mijn vrouw en ik) hebben na de dood van mijn moeder in 1983 die bezoeken voortgezet, omdat wij merkten dat Rijka daar prijs op stelde, mede omdat ik in mijn familiehistorie geïnteresseerd ben en al snel ontdekte dat Rijka beschikte over veel informatie daarover.
Ik heb mij altijd verbaasd over haar fabelachtige geheugen -zeker op haar leeftijd. Vaak wist ze zo te vertellen wie met wie getrouwd was, wat zijn (of haar) beroep was en menigmaal ook nog waar begraven!
Het was met Rijka wel zo, dat ze veronderstelde, dat de hoorder dat in zijn (of haar) geheugen ook vastlegde - reden, waarom ik vele notities heb gemaakt.
Ik moet u complimenteren met uw Mededelingenblad: wat een luxe in uitvoering !! Ik constateer, dat uw vereniging zich mag verheugen in een warme belangstelling van streekgenoten.

Met hartelijke groeten,
J.de Geus (Driebergen)

Ook een reactie van mevrouw Dina Damen op het artikel van Rijka de Geus en wel met een foto van Rijka en een overlijdenskaart, beide uit het archief van haar vader de heer Jan Damen. De moeder van Dina, Nel van 't Verlaat, was een nicht van Rijka de Geus.

Bijzonder dat we deze rouwkaart nu onder ogen krijgen, want in ons zomernummer was te lezen dat Rijka gevangen zat toen haar moeder overleed; opgepakt door de Duitsers wegens vermeende verzetsactiviteiten. Zij mocht geboeid bij de begrafenis aanwezig zijn. Zij was enig kind en onderaan de rouwkaart staat ook duidelijk te lezen: Wegens omstandigheden liever geen bezoek.

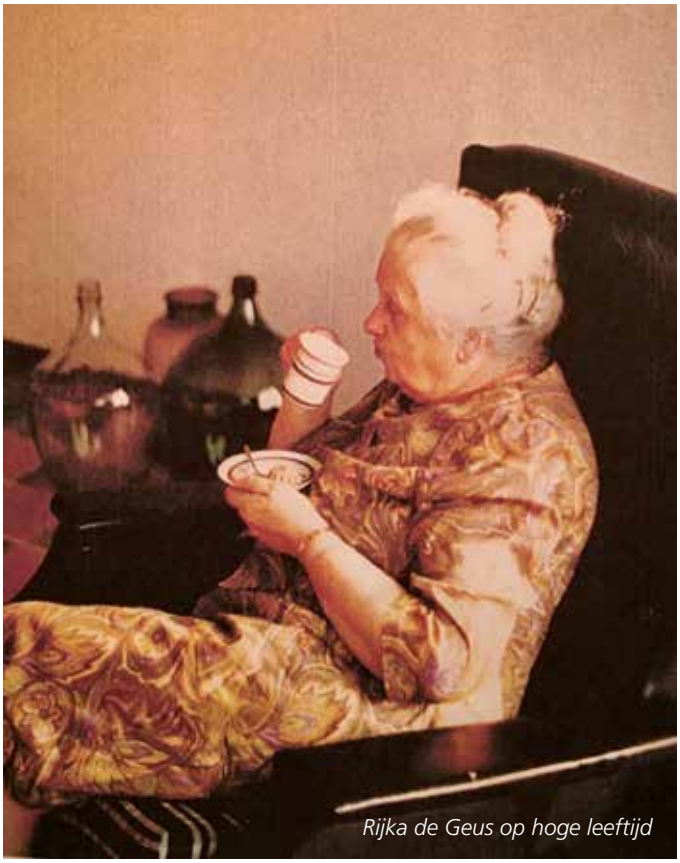

Rijka de Geus op hoge leeftijd

Heden overleed, zacht en kalm, na een smartelijk lijden, tot mijn diepe droefheid, mijn innig geliefde Moeder

Mevrouw
MARIA VAN 'T VERLAAT
Weduwe van Willem Jacob de Geus

in den ouderdom van 79 jaar en 8 maanden.

RIJKA DE GEUS.

HARDINXVELD, 1 Mei 1944.
Rivierdijk B 612.

De teraardebestelling zal plaats hebben Zaterdag 6 Mei a.s. Vertrek vanaf het sterfhuis des namiddags 3 uur.

Wegens omstandigheden liever geen bezoek.

Overlijdenskaart moeder Rijka de Geus

In het archief van de heer Jan Damen zit een schat aan informatie over familie en over ons dorp uit vroeger tijd en mevrouw Dina Damen bracht daaruit de laatste brieven van Willem Kamsteeg mee.

In het boekje *'75 jaar Vrijheid langs Merwede en Giessen*, dat u dit voorjaar ontving, staat op blz. 13 een overlijdensadvertentie en een artikeltje uit de Rondom de Giessen over Willem Kamsteeg. Een toevallige keus van mij, want ik kende deze Willem niet. Het greep mij aan, omdat de jonge man het enige kind was van zijn ouders en nog vlak voor de bevrijding om het leven kwam.
Nu blijkt dat er veel brieven van hem bewaard zijn gebleven in het archief van de familie Damen, omdat hij een neef van hen was. Die brieven geven een goed beeld hoe het leven in de oorlogsjaren voor Hollandse jongens in Duitsland was.

Heden ontvingen wij de droeve tijding, dat 14 Februari 1945 te Landeshut (Duitschland) is overleden onze innig geliefde eenigste zoon

Willem Kamsteeg,

in den leeftijd van 24 jaar en 5 maanden.

De begrafenis heeft plaats gehad 20 Febr. te Landeshut.

D. KAMSTEEG.
T. KAMSTEEG—
VLOT.

Hardinxveld, 11 Juni 1945
B 426

Overlijdensadvertentie Willem Kamsteeg

Een brief uit Duitsland van Willem Kamsteeg aan de heer Jan Damen en zijn vrouw.

Brandenburg, 13 Februari 1943

Beste Neef en Nicht!
Zoals ik beloofd heb in de brief aan Tante Dien zou ik ook jullie een briefje schrijven. Dat zal ik nu eerst maar eens doen. Het is op 't oogenblik Zaterdagavond, ongeveer 7 uur. Het stormt buiten dat het een lieve lust is, met zoo nu en dan hevige hagel- en sneeuwbuien. Je zou haast zeggen van Maartsche buien, echter nog wat vroeg. Gisteravond was het zoo erg, dat het water met stralen naar binnen liep. Het pakje tapioca heb ik ontvangen, dat U aan Moeder meegegeven heb Nel. Nog vriendelijk bedankt hoor, dat zal me goed van pas komen. Vanavond heb ik een pan pudding gekookt en opgegeten. Dat smaakte fijn. Nadat ik de vaat gewasschen had, heb ik bruine boonen in het water gezet voor morgen. Ik heb nog een paar kilo aardappels staan, die ik van thuis opgestuurd gekregen heb. Die gaan er dan bij, en dan heb ik een koningsmaal. Het koken valt best mee, als er maar voorraad is, de smaak komt er wel aan. Het smaakt beter als het eten uit de cantine. Vanmiddag hadden we in de cantine echter ook prima eten, nl. macaronisoep. Tweemaal per week krijgen we 3 cadetjes, zaterdags en donderdags. Die zijn heerlijk, ongeveer ouderwetsch wittebrood. Die moeten er altijd regelrecht aan gelooven. Die snijden we open en dan boter en niks erop. Nu hebben we vanmiddag op de kamer een afspraak gemaakt. We zijn met 12 man en dan geven we elke keer als we cadetjes krijgen er één van de drie af. Deze geven we dan aan één persoon die ze alle op mag eten. Deze heeft er dan totaal 14, die kan zich dan te goed doen. Dit krijgen we dan om de beurt. We hebben geloot voor de volgorde. Ik trok 12, het hoogste nummer, zodat ik het laatste aan de beurt ben, over 6 weken. Handig, hé? Wat het werk betreft, we zitten op het kantoor van een vliegtuigenfabriek. Hier hebben we een aparte afdeeling voor Auslanders, buitenlanders. Meest staan hier Hollanders, wat Polen en 3 Franschen. We moeten hier met een soort broche op loopen, dat de Duitschers regelrecht kunnen zien dat we buitenlanders zijn. Wanneer we dan op een andere afdeeling komen, worden we gestraft.
Ik heb hier eerst een paar weken onderdeelen van machines geteekend, daarna onderdeelen van de vleugels van vliegtuigen en nu ben ik aan de romp bezig. Toen ik aan de vleugels bezig was, heb ik een Zondagmorgen moeten werken, 31 Januari nl. Dat is niets hoor, daar ben ik gelukkig weer van af. Morgen kan ik weer uitslapen tot een uur of 10. Dit doen we om een schaft eten uit te sparen. Als we gewasschen en aangekleed zijn, gaan we direct naar de cantine. Daar kunnen we met 11 uur al terecht, maar we moeten eerst een half uur loopen voordat we daar zijn. Luchtalarm hebben we de laatste 2 weken niet gehad, wel een paar malen vooralarm, eergisteren nog. Daareven kwam er een groene politie binnen om te kijken of we goed verduisterd hadden, het was in orde.
Wanneer er niet goed verduisterd is, krijgen we allemaal 1 Mark boete. Ik begin alweer honger te krijgen, ik denk dat ik nog maar een sneetje van m'n brood ga snijden, als het op is zien we wel weer. 't Is verschrikkelijk zoveel als hier gegeten wordt. Als we thuis zijn is het eten, slapen en wasschen met goed verstellen. Nu, ik geloof dat m'n nieuws op is. Ik hoop dat ik van jullie ook spoedig een brief ontvang, tenminste voor zoover dat mogelijk is. Willen jullie Tante Dien en Oome Piet de groeten van me doen en ook de verdere familie? Neef en Nicht ontvang de hartelijke groeten en een stevige handdruk van jullie neef Wim
Tot weerziens.

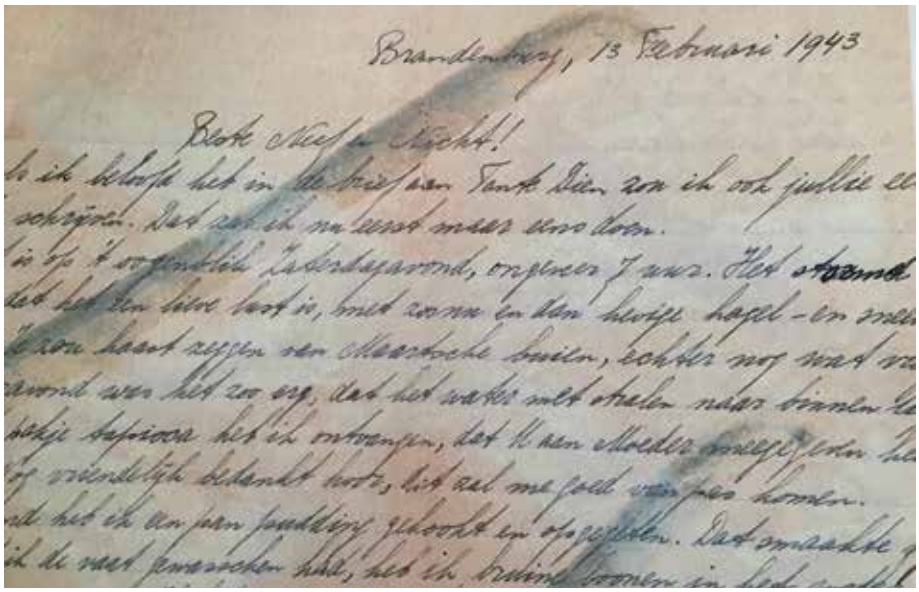

De briefkaart stuurde Willem Kamsteeg aan de grootouders van mevrouw Dina Damen, de oom en tante van Willem Kamsteeg. Jan Damen en zijn vrouw woonden naast haar ouders. Kommer, Dina en Nellie zijn daar ook geboren.

Vertaling: Maandag heb ik een pakje van thuis ontvangen waarin gortmout en een worst van jullie. Hiervoor zeg ik jullie hartelijk dank. Willen jullie Nel (moeder Damen) bedanken voor de erwten? Vannacht heb ik erwtensoep gekookt van de erwten en de worst, wat is dat fijn. Ik heb het 's nachts moeten koken omdat er overdag geen stroom is, dan wil alles koken, zoodat de stop het dan begeeft. Om half 4 vanmorgen ging ik naar bed. Zoo m'n kaart is weer vol, dus ga ik eindigen. Groet Nel en Jan en de verdere familie van me en ontvangen jullie in het bizonder de groeten jullie neef Wim.

Bericht van Anne Marie Hoekstra – journalist en schrijfster

'In ons kantoor staan nog een kleine veertig exemplaren van mijn boek 'Dood zijn duurt zo lang', over de broer van mijn vader (Wim van Westen -red.) die sneuvelde in Nederlands-Indië.

Ik beschrijf zijn leven als schipperskind aan boord van een zeilende klipper (het schip dus waarop ook mijn vader opgroeide), het einde van de oorlog, de werving en training van oorlogsvrijwilligers aan het einde van WO II en de situatie in Nederlands-Indië. Volop geschiedenis dus.'

Sinds kort is Anne Marie gestopt met het zelf verkopen van boeken en wij hebben een doos vol met nieuwe exemplaren gekregen, om aan wie interesse heeft, een exemplaar te geven. Natuurlijk zolang de voorraad strekt. Zaterdagmorgen tussen 10.00 en 12.00 uur in het HIC.

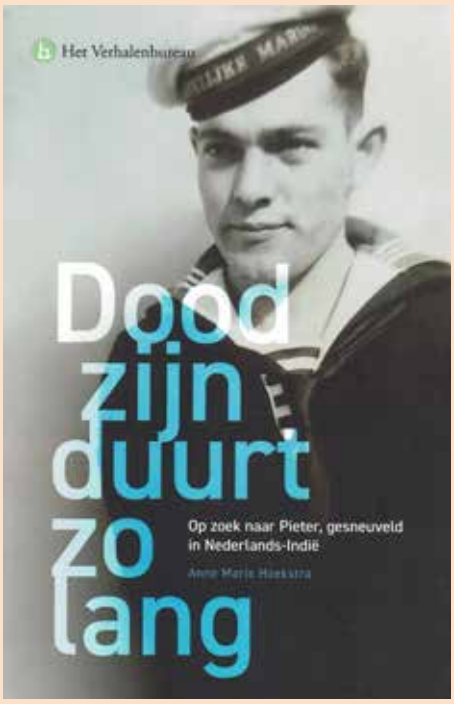

NIEUWE BESTUURSLEDEN EN VRIJWILLIGERS GEZOCHT

Wij zijn op zoek naar:

Bestuursleden en een **Webmaster**
Kom ons versterken!

IN MEMORIAM
Joop de Bruin

Zaterdag 18 juli 2020 overleed Joop de Bruin op de leeftijd van 74 jaar.

Joop was als ad-hoc vrijwilliger actief bij onze HV. Hij was o.a. nauw en intensief betrokken bij de uitgave van het 'bakkersboek'. En als Joop iets deed, deed hij het goed. Nog tijdens zijn werkzame leven begon hij aan een gedenkboek over Boerman Transport, het bedrijf van zijn schoonvader en zwager. Ook in dit werk beperkte hij zich niet tot wat feiten en anekdotes. Geen verhaaltje, maar degelijke geschiedschrijving, voorzien van de nodige context. (Dit werk is in een aantal afleveringen geplaatst in ons Mededelingenblad).

Maar Joop deed meer, jarenlang was hij bestuurlijk betrokken bij de zorg voor gehandicapten en stond hij aan de wieg van Syndion. In de Hervormde gemeente Giessen-Oudekerk heeft hij zijn sporen verdiend o.a. als ouderling en voorzitter van de kerkenraad. En een aantal jaren fungeerde hij als notulist van de vergaderingen van het Historisch Overleg Alblasserwaard en Vijfheerenlanden.

Joop was een harde werker, maar ook een levensgenieter. Hij kon prachtig vertellen over de vakanties en de gezamenlijke fietstochten met zijn vrienden. Veel plezier beleefde hij aan de muziekavonden samen met zijn vriend Hans Kamsteeg. Met grote trouw en veel inzet heeft hij zich op zijn eigen bescheiden wijze bijzonder nuttig gemaakt voor kerk en maatschappij. Voor velen was hij een man van grote betekenis.

Wat blijft zijn de goede herinneringen. Jarenlang reisden we gezamenlijk met de trein naar Dordrecht en voerden we in de vroege ochtend vaak diepzinnige gesprekken. Soms waren we het hartgrondig oneens, maar dat maakte het gesprek alleen maar interessanter. Van Dordrecht tot Den Haag reisde Joop alleen, dan had hij andere dingen te lezen of te overdenken. Zo was Joop, hij stelde zijn eigen kaders…..

Wij zullen hem missen.

Namens het bestuur
Peter van Wijngaarden

Een gapend gat, midden in het dorp

Dick de Jong – november 2020

Het zal niemand ontgaan zijn dat in het voorjaar van 2020 rigoureuze sloopwerkzaamheden zijn uitgevoerd. Buitendams 39 t/m 47 moesten worden gesloopt met het oog op de bouwtechnische vooruitgang. En dat op een plek, waar de vooruitgang op kerkelijk terrein al zoveel had plaatsgevonden. De basisplek van de Christelijk Afgescheiden Gemeente in Giessendam. Daarom is het tijd om er iets over te schrijven. Dit is het eerste deel van twee artikelen en gaat over de boeiende aanleiding. In deel twee zal het over de gebouwen gaan.

Buitendams

DE VOORAFGAANDE KERKELIJKE SITUATIE

1834 is voor kerkelijk Nederland een bijzonder jaar. Dan voltrekt zich een feit dat de geschiedenis in gaat als 'de afscheiding'. Nog anderhalve eeuw later is de benaming 'de afgescheiden kerk' een veel gehoorde als het om de gereformeerde kerk gaat. Feit is, dat er in 1834 in het Noord-Groningse dorp Ulrum onder leiding van dominee De Cock een aantal leden zich van de hervormde kerk hebben afgescheiden. Niet lang daarna volgen er op andere plekken in Nederland soortelijke bewegingen. Ook in het Giessendam van die tijd. Wat is hiervan de aanleiding?

Al in de 18e eeuw zijn veel orthodox gereformeerden ontevreden over de vaderlandse kerk. Met dit laatste wordt de kerk bedoeld, die we, tot voor enige tijd, de hervormde kerk noemden. Hoewel de kerk nooit officieel als staatskerk heeft gefunctioneerd, is deze tot de omwenteling in 1795 de enige officieel toegestane bevoorrechte kerk en die heeft wel nauwe banden met de staat. De andere kerken (katholiek, luthers, remonstrant, doopsgezinds en joods) zijn niet verboden, maar worden 'slechts' getolereerd.

ANDERE OPVATTINGEN

Het is niet de bevoorrechte positie van de kerk, die aanleiding is tot ontevredenheid. Die ontevredenheid komt voort uit de geest van rationalisme en vrijzinnigheid, die in de kerk de overhand heeft gekregen. Dat neemt nog toe als in 1816 Koning Willem I de kerk een algemeen reglement voor het bestuur oplegt. Daarmee zet hij de oude Dordtse kerkorde van 1618/19 aan de kant. De bedoeling van de koning is dat er ruimte komt binnen de kerk voor andere godsdienstige opvattingen[1]. Het gevolg is dat het orthodoxe deel van de bevolking protesteert. Het geletterde deel schrijft brieven aan de koning en de heren van het Reveil. Het gewone volk bezoekt conventikels. Dat zijn godsdienstige bijeenkomsten buiten de kerk om. Die vinden plaats bij particulieren thuis en op die bijeenkomsten worden de geschriften van oefenaren van de 'oude waarheid' voorgelezen en besproken.

1834

In het noorden van Nederland hebben in de periode 1780-1820 de grote boeren hun machtige positie aanzienlijk weten te versterken. Ze hebben zelfs de landadel aan de kant geschoven. Het gevolg is dat er een sociale verwijdering ontstaat tussen de boeren en hun landarbeiders. De bij de boeren inwonende arbeiders nemen niet langer deel aan het gezinsleven op de boerderij, blijven weg bij de gezamenlijke maaltijd en eten apart. De onderlinge contacten verstijven.

Dan komt er rond 1820 een einde aan een periode van ongekende bloei in de landbouw. De prijzen van het graan kelderen, er komen steeds meer veeziekten voor en er is sprake van epidemieën onder de mensen. Het noorden van Groningen en Friesland wordt ook nog eens geteisterd door overstromingen en er volgt een reeks van natte jaren, waardoor er weinig groei in de gewassen zit. Veel boeren kunnen het niet meer bolwerken, waardoor veel arbeiders zonder werk en inkomen raken. Het heeft zijn impact op de ambachtslieden en de koopmannen. In zijn in Ulrum spelende roman De Afscheiding weet Marcel de Jong dit goed weer te geven, waar hij schrijft dat het recht om een dominee te benoemen samen met andere heerlijke rechten in de handen komt van een groep vooraanstaande boeren. Daaronder bevinden zich ook boeren die geen lid zijn van de Hervormde Kerk. In Ulrum doen zich al in 1823 de eerste problemen voor bij de benoeming van een nieuwe predikant, die drie jaar op zich laat wachten. Als deze na een paar jaar al weer vertrekt om aan de universiteit van Groningen professor te worden, komt dominee De Cock. Deze

[1] *Hierbij speelt zeker de geest van de tijd een rol: het is dan drie jaar na de Franse Tijd en heel Nederland is nog volop puin aan het ruimen.*

hangt de toen gangbare liberaal-protestante visie aan, die ervan uitgaat dat de mens zelf invloed heeft op zijn lot en zaligheid. Al snel krijgt De Cock van zijn gemeenteleden te horen dat zijn prediking diepgang mist. De Cock neemt de kritiek serieus en gaat de leer van Calvijn bestuderen. Het resultaat is dat hij over gaat naar een orthodox-calvinistische levensstijl. Het gevolg is dat hij in 1833 wordt geschorst en een half jaar later afgezet.

GIESSENDAM

Wellicht gaat dit gebeuren geheel aan de bevolking van het Zuid-Hollandse Giessendam voorbij. Daar is tot 1835 sprake van een relatieve rust in het kerkelijke leven. Wel is ook hier in de 18e eeuw het woord gereformeerd in de kerkaanduiding vervangen door hervormd. Er blijft echter gewoon sprake van de enige katholieke of algemene kerk. Als ook de classis Gorinchem, waartoe de kerk behoort, zich verweert tegen de invoering van het algemeen reglement in 1816, krijgt het nul op het rekest. De kerk blijft ook hier op een vrij autoritaire manier bestuurd.

Bijna iedere inwoner van Giessendam en Neder-Hardinxveld wordt tot 'de grote kerk' gerekend. Een deel van hen kerkt er ook praktisch, anderen geloven het wel. Er ontstaat echter ook een groep die de ter plaatse gevormde gezelschappen bezoekt. Die laatste groep keert zich tegen de gevolgen van de invoering van het algemene reglement. Dan wordt in 1805 een nieuwe gezangenbundel ingevoerd, waarin ook gezangen voorkomen, die meer gaan over de geest van de tijd dan men bij de oude, meer Bijbelse liederen, gewend is. Dit schuurt, omdat juist het synodebestuur het zingen van tenminste een gezang per dienst verplicht stelt.

Nederlands Hervormde Kerk Neder-Hardinxveld

DE PLAATSELIJKE SITUATIE

Terugkijkend kan worden gesteld dat er wel degelijk iets aan het veranderen was. Er was sprake van drie richtingen, die er weliswaar ook al eind 18e eeuw waren, maar die steeds duidelijker en misschien ook wel maatschappelijk gezien voelbaarder worden:

- Een verlicht kritische groep, vooral bestaand uit de gegoede burgerij.
- Een verstandig verdedigende groep, de kerkenraad met aanhang.
- De bevindelijk onderscheidende groep, de bezoekers van de gezelschappen.

Uiteraard is de laatste groep het meest kritisch op de bestaande en ook nog eens steeds sterker wordende verschraling van het geloofsleven, zoals ze dat aanduiden. Zij vormen uiteindelijk de zogenaamde 'thuiszittenden', die zich beroepen op 'de goede oude tijd'. Ze kunnen de preken van de plaatselijke predikant dominee Van der Hagen Speelman niet waarderen, maar lezen thuis of in gezelschap van anderen uit de boeken van 'de oude schrijvers', zoals Teellinck, à Brakel, Comrie, Erskine, Smytegelt, Voetius, Van der Groe, Hellenbroek, Schortinghuijs en andere oudgedienden, die stammen uit de tijd van de Nadere Reformatie en het piëtisme in Nederland en Schotland. Het leidt in 1835 tot problemen, een jaar nadat de situatie in Ulrum uit de hand was gelopen.

Kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente Buitendams (1923-1984)

AFSCHEIDING

In oktober 1835 behandelt de kerkenraad van de Hervormde Kerk een aantal brieven die komen van leden die zich willen afscheiden. Een leidende rol aan de kant van de briefschrijvers heeft Aginus van der Plas. Het blijkt te gaan om 39 kerkleden, waaronder 12 niet-lidmaten. Dit zijn alleen de volwassenen, de kinderen komen hier nog bij. Bij de bestudering van dit gebeuren vallen twee dingen op. Het zedelijk gedrag van genoemde Aginus van der Plas (zonder dat duidelijk wordt wat dit inhoudt) en het feit dat de kerkenraad de briefschrijvers bestempelt als merendeels

komend uit de arbeidersstand. Als we dan ook nog in ogenschouw nemen dat de antwoordbrief op de verzoeken tot afscheiding hooghartig wordt genoemd, is duidelijk dat de verhoudingen goed fout zijn. Maar ook is duidelijk dat degenen die zich willen afscheiden van de Hervormde Kerk het niet met elkaar eens zijn als er sprake is van twee groeperingen:

- De ene onder leiding van Aginus van der Plas, sluit zich aan bij de Kruisgezinden waarvan Bastiaan Sterkenburg in 1840 tot predikant wordt benoemd[2]. Hieruit komen later de drie gereformeerde gemeenten voort, die zich verderop in Buitendams bevinden of bevonden.
- De andere groep heeft Dirk Verheij als voorman en vormt de christelijk afgescheiden gemeente. Hieruit ontstaan later de drie andere gereformeerde kerken: Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt, Gereformeerde Kerk Synodaal en de Nederlands Gereformeerde Kerk.

Beide groepen hebben in het begin van hun optreden te maken gehad met vervolging door de overheid, vooral omdat de Gorcumse officier van justitie nogal streng bleek. Hoge boetes en celstraffen (dominee Sterkenburg van 'het schuurkerkje') zijn het gevolg.

De situatie verbetert als koning Willem II in 1840 aan de macht komt. Die ontvangt zelfs meerdere keren dominee Sterkenburg op audiëntie en scheldt hem alle boetes kwijt.

VERVOLG

In een vervolgartikel zal de huisvesting van de christelijk afgescheiden gemeente aan de orde komen.

Gereformeerde kerk Buitendams 1860/1957-2011

[2] *Deze had als jongeling in zijn woonplaats Almkerk al de gewoonte om tijdens het zingen van een gezang in de kerk als protest zijn hoge hoed op te zetten. Toen hem dit later verboden werd, ging hij telkens bij het zingen van een gezang even de kerk uit.*

Nieuw: Waar zijn ze gebleven?

Alie van Lopik-de Jong

Een nieuwe rubriek, met de titel: *Waar zijn ze gebleven?* Je vraagt je wel eens af: waar zou die of die gebleven zijn?

Leuk, dacht ik, om Hardinxveld-Giessendammers die vertrokken zijn naar elders eens op te zoeken en hen een podium te geven. Lastig in deze coronatijd. Maar interviewen via e-mail is gelukkig wel mogelijk. Twee oud dorpsgenoten, van een verschillende generatie, wonend in dezelfde stad, heb ik tien vragen toegestuurd. De eerste twee die het spits afbijten zijn mr. drs. L.C. (Elco) Brinkman (1948) en drs. Wouter van Wingerden (1977). Beiden wonen al geruime tijd in de historische stad Leiden.

Even voorstellen:

De heer Brinkman was jarenlang een bekend gezicht in de landelijke politiek, maar hij was ook de oudste zoon van onze vroegere burgemeester A.L.C. Brinkman (1953-1980). Getrouwd met de bekende botanisch kunstenaar Janneke Brinkman-Salentijn.

Zijn memoires heeft Brinkman vorig jaar uitgebracht in een boek 'Bouwen en bewaren. Memoires'. Amsterdam. Prometheus 2019.

Wouter van Wingerden is een bekende Neerlandicus. Regelmatig te beluisteren op NPO Radio 1.

Hij heeft verschillende boeken geschreven over taal: o.a. 'Spelling geregeld' (2009). 'Maar zo heb ik het geleerd!' *De waarheid achter 50 taalkwesties* (2017) Van Wingerden leeft o.a. van de pen.

Bezoek zeker zijn interessante website: www.doetietsmettaal.nl

DE 10 VRAGEN

1. Deze serie heb ik genoemd: Waar zijn ze gebleven? Dan is mijn eerste vraag aan u, vanwaar uw keuze voor de stad Leiden?

B. *Toen ik ging werken in Den Haag, zochten we een woonplaats met tastbare geschiedenis. Iets als het monumentale van Dordrecht (waar ik op het Gymnasium zat) b.v. Delft of Gouda, maar we vielen voor het uitstekend bereikbare Leiden – half dorps, half steeds. Bruisend door het universiteitsleven en zijn vele onderwijs- en zorgfuncties. Het Groene Hart en de zee op loop- en fietsafstand. Echt een keuze voor mensen die van het midden houden… Eerst aan het water tegenover de weilanden en sinds 20 jaar in hartje binnenstad. Na 45 jaar wonen we er nog steeds met veel plezier en we hopen dat we in ons aan een park gelegen rijksmonument uit 1882 kunnen blijven wonen.*

W*. Toen ik na het vwo ging studeren, wilde ik nog niet meteen op kamers. En omdat ik de talenkant op wilde, werd het óf Leiden óf Utrecht. Leiden sprak me meer aan: ik vond het mooier, minder chaotisch, kleinschaliger. Van die keuze heb ik nooit spijt gehad.*

2. Hoeveel jaren heeft u in Hardinxveld-Giessendam gewoond en in welk jaar vertrok u voorgoed?
3. Wat was de reden voor uw vertrek?

B*. Na de watersnood van 1953 (toen ik 5 jaar was) vertrokken mijn ouders van het eiland Goeree-Overflakkee naar Giessendam, waar mijn vader ook weer burgemeester werd, later samen met Hardinxveld. In 1966 ging ik het huis uit om in Amsterdam politicologie en publiekrecht te studeren. Van die 13 jaar herinner ik mij eigenlijk vooral de jaren van de lagere school, het klooien tot aan de Tiendweg in de toen nog kleurige en geurige weilanden over de spoorlijn heen die achter ons huis liep en het meehelpen op de boerderij. En naar en van school in de trein met 5 klasgenoten laatste huiswerk of (liever) een kaartje leggen.*

De jonge Elco legt de eerste steen van de ambtswoning Stationsstraat 4 V.l.n.r. Elco Brinkman, onbekend, de heer Aart de Jong, hoofd gemeentewerken

Op het bordes van het oude gemeentehuis aan de Damstraat. V.l.n.r. De heer Van Noordenne, mevrouw Brinkman, de heer De Graaf, gemeentesecretaris van Giessendam, burgemeester A.L.C. Brinkman,locoburgemeester de heer Van Dommelen Twee kinderen: links Elco Brinkman, rechts onbekend

W. *Ik ben er geboren en ik vertrok een maand voordat ik twintig werd, dus ik woon al ruim mijn halve leven in Leiden inmiddels.*

W. *De studie Duits, al ben ik na een paar jaar overgestapt naar Nederlands. Na anderhalf jaar treinreizen met alle ongemakken van dien was ik die tijdverspilling wel zat. In 1997 vond ik een kamer in een volkswijk en sindsdien heb ik altijd in Leiden gewoond.*

4. U kwam uit een dorp en u woont nu in een stad. Wat zijn de voor- en nadelen?

B. *Onmiskenbaar is het voordeel van een dorp de overzichtelijkheid en herkenbaarheid. Wij moesten als 4 zonen van een burgemeester dan wel altijd "het goede voorbeeld geven", maar "standsverschillen" heb ik toch niet echt zo ervaren. In een stad zijn er veel zichtbaarder verschillen tussen buurten en hun bewoners. Ik ben meer in Giessendam dan in Hardinxveld grootgebracht. Het leven aan de weilanden bracht je dichtbij de natuur en bovendien hadden wij een grote moestuin langs de spoorlijn. Er was dus ruimte en verrassing. Voor kleine kinderen is dat altijd feest. En vergeet niet dat het toen allemaal veiliger was. Veel mensen kwamen tussen de middag nog thuis eten (mijn vader ook) en daardoor was er in het gezinsleven ook wel wat meer ruimte voor belangstelling over en weer. De stad heeft veel meer "van alle markten thuis", meer variatie en levendigheid. Opinies zijn minder vastomlijnd en de dagen willen ook nogal eens wisselen qua ervaring. Dat prikkelt je nieuwsgierigheid en – ook al is het soms zoekend en tastend – je kunt er zo meer achter je eigen belangstelling en ambities aan of vrijer aansluiting zoeken bij anderen. Ik weet overigens nu nog dat 22.53 uur een remmend moment op de klok was: de laatste trein uit Dordrecht naar huis...*

W. *Dat verschilt ongetwijfeld per stad en per dorp. Hardinxveld-Giessendam is in elk geval goed ontsloten, je kunt makkelijk en snel reizen met auto en trein. Dat is in Leiden niet veel anders. Wel is het hier druk en vol. Maar vergeleken met veel steden heeft Leiden wel iets dorps en moet je voor sommige winkels en evenementen toch ook naar een grotere stad, net zoals ik vroeger vaak in Gorinchem en soms in Dordrecht en Rotterdam kwam. Ik denk wel dat de Hardinxvelders van nu minder goed bedeeld zijn dan die van een paar decennia geleden, toen er meer winkelaanbod was.*

5. In een historische stad als Leiden ligt het geschiedenisboekje op straat. Is het prettig om de geest van invloedrijke voorvaderen dagelijks te zien en te ervaren?

B. *De rijke geschiedenis van de Leidse Lakenindustrie is weliswaar vergane glorie, evenals die van de grote veemarkten en voedselproductie, maar steeds meer komen er initiatieven om niet alleen maar het kantoor of ICT als alternatief voor die oude werkgelegenheid te zien. Weliswaar zijn onderwijs en zorg hier nu heel grote werkgevers (gelukkig), maar de nieuwe kijk op natuurlijker voeding, duurzamer kleding en minder gesjouw over de aardbol geeft ook nieuwe kansen aan hergebruik van monumentale gebouwen of van nog altijd bruikbare kennis (b.v. uit de oude lakenindustrie). En de universiteit is breeduit betrokken bij zoiets als "biodiversiteit" en "virologie". Het is hier dus een komen en gaan van zowel oude als nieuwe gezichten, zowel jong als oud. Bovendien is de stad rijk aan musea, terrassen en monumenten.*

W. *Ja, Leiden is voor z'n bescheiden omvang van forse historische betekenis, met veel Nobelprijswinnaars bijvoorbeeld. Ik hou zelf vooral van de zichtbare geschiedenis. De grachten en singels, maar ook het gereconstrueerde Romeinse castellum waar ik vlakbij woon. De Oude Rijn was de Romeinse rijksgrens. Het zou* leuk *zijn als er eens een tijdreizende soldaat uit het jaar 200 op bezoek kwam. Zou die nog iets herkennen?*

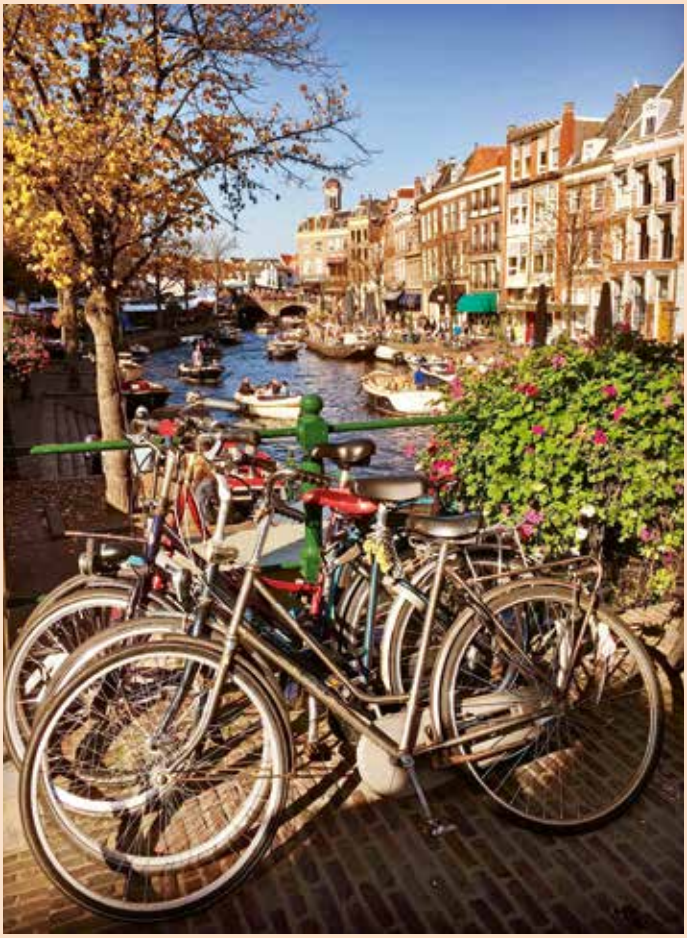

Uitzicht over de Nieuwe Rijn

Rijksmonument. Woonhuis van de familie Brinkman

6. Hardinxveld-Giessendam heeft 11 Rijksmonumenten, bungelt onderaan de landelijke erfgoedlijst en onderaan de lijst van groene gemeenten, toch vinden veel mensen het prettig wonen in ons dorp. Ik kan mij voorstellen dat een mooie en inspirerende woonomgeving een belangrijke rol speelt voor het welbevinden van een mens. Hoe denkt u daarover, u kent het verschil.

B. *Aan (stede)bouw heb ik altijd mijn hart verpand. Hardinxveld-Giessendam heeft als onwrikbare charme de ligging aan groot en klein water van Giessen en Merwede. In Leiden en elders heeft men te veel groen en water opgeofferd voor extra woongelegenheid. Nu vindt daar weer een veldslag over plaats: gedempte grachtjes moeten open, gekapte bomen moeten worden vervangen. En: we moeten de hoogte en de diepte in en infrastructuur overkluizen. Dat kost meer, maar daarmee spaar je ruimte. In een straatje van niks bij niks zit je niet met plezier op je bankje voor het huis. Wonen gaat meer kosten, dat is niet alleen het "voorrecht" van in een monument te mogen wonen. Als de woonomgeving aantrekkelijker wordt, levert dit vast en zeker minder tandengeknars op.*

De Hooglandse Kerk gezien vanaf de Burcht

W. *Met een weids uitzicht voor de deur en de fraaie binnenstad op tien minuten fietsen mag ik niet klagen. Maar uiteindelijk is een rustige straat met fijne buren overal het belangrijkst en die kans is in Hardinxveld misschien nog wel groter. De sociale banden zijn daar wel sterker.*

7. Men zegt weleens dat een kind zich beter kan ontwikkelen als het opgroeit in een stad. Hoe denkt u daarover?

B. *Ik denk dat de belangrijkste bijdrage aan de ontwikkeling van een kind door ouders wordt gegeven: hoeveel aandacht geven zij, stimuleren en begeleiden ze voldoende, bieden ze (het gevoel van)bescherming, doen ze wel genoeg samen met hun kind ? Ik zeg niet dat al het andere bijzaak is, maar een kind kan nu eenmaal niet al zelf alles overzien. Hulpinstanties zijn er daarnaast genoeg. En laten we vooral niet vergeten de onderwijzer(es) weer hoger te achten, zoals vroeger.*

Lezend in de eigen bibliotheek

W. *Ik denk dat dat waar is, al zal het niet voor iedereen gelden. In een stad word je 'wereldwijzer', een dorp is een veel meer beschermde omgeving waarin je wat minder snel volwassen wordt. Niks mis mee, trouwens. Wel denk ik dat de verschillen nu kleiner zijn dan vroeger, omdat kinderen veel meer zien en horen van wat er elders in de wereld speelt.*

Thuis in de stad

8. Waarschijnlijk heeft het wonen in Leiden te maken met uw beroep. Wat doet of deed u voor werk?

B. *Ik was o.m. Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (1982-1989), lid van de Tweede Kamer voor het CDA (1989-1995) en daarna - na een verkiezingsnederlaag - Voorzitter van de gezamenlijke werkgevers in de Bouw (1995-2013), dat laatste in combinatie met tal van bestuursfuncties in de maatschappij. In al die functies moest ik veel reizen en de centrale ligging van Leiden hielp daarbij.*

In de Eerste Kamer

W. *Ik heb lang in Den Haag gewerkt als taaladviseur bij Onze Taal. Sinds vijf jaar ben ik zzp'er, en eigenlijk heb ik daar geen specifieke werkplek voor nodig. Maar mijn man is hier huisarts, dus ik zie ons niet snel ergens anders gaan wonen. Leidenaren zijn redelijk honkvast, ook de import.*

9. U bent opgegroeid in Hardinxveld-Giessendam, heeft dat invloed gehad op de keuze van uw studie of uw werk?

B. *HG heeft als zodanig geen invloed gehad op mijn beroepskeuze. Ik wilde net als mijn grootvader en vader burgemeester worden en daarvoor heb ik ook diverse aanbiedingen gekregen, maar mijn leven is anders gelopen met gelukkig een mengeling van publieke en private ervaringen.*

W. *Dat denk ik niet. Ik heb toch vooral veel taalliefde van thuis meegekregen. Dat zou op een andere plek ook zo geweest zijn. Maar ik kan me zeker wel het goede taalonderwijs op de Ichthusschool herinneren, dat was bijvoorbeeld voor het leren ontleden een stevige basis.*

10. Als iemand voor de eerste keer naar Hardinxveld-Giessendam gaat en aan u vraagt wat zeker de moeite van het bezoeken waard is, wat geeft u dan voor tips?

B*. Start of bij de Avelingen of bij de kerktoren van Giessen-Oudkerk en volg dan de slingerroute langs Giessen en Merwede in de ene of de andere richting. Stop desgewenst even bij het sluisje in de Peulenstraat met achter resp. voor u op Stationsstraat 4 de vroegere ambtswoning van de burgemeester waar ik heb gewoond. Er zijn langs die route tal van pleisterplaatsen waar u kunt genieten van de grote en inspirerende variatie aan werkzaamheid en uitzicht op het buitengebeuren.*

W. *Ha, dat doe ik regelmatig: vrienden meeslepen naar waar ik opgegroeid ben! Het is een streek waar je als argeloze toerist nooit belandt, terwijl zeker de oude kronkelwegen een lust voor het oog kunnen zijn. Ik heb warme herinneringen aan de Giessen, waar mijn opa aan woonde. (Gijsbert van 't Hoog, bijna naast het museum – red.) De Koperen Knop is dus een verplichte plek. Even door de Peulenstraat, een blik op de Wiel, patat bij 'Koos'. En dan over de Rivierdijk naar Gorinchem, waar ik op de middelbare school heb gezeten. Ik word altijd blij van zo'n* ***trip down memory lane*****!**

Regelmatig terug naar de roots

Rijksmomumenten in Nederland

Een voorbeeld van plaatsen in Nederland waar weinig Rijksmonumenten staan.

1. Dronten (1)
2. Lelystad (1)
3. Papendrecht (2)
4. Westervoort (5)
5. Son en Breugel (6)
6. Waddinxveen (6)
7. Hillegom (7)
8. Landsmeer (7)
9. Oostzaan (7)
10. Sliedrecht (8)
11. Hendrik Ido Ambacht (9)
12. Langedijk (10)
13. **HARDINXVELD-GIESSENDAM (11)**
14. Zandvoort (11)
15. Uithoorn (12)
16. Bunschoten (13)
17. Krimpen a/d IJssel (14)
18. Ellecom (14)
19. Elspeet (14)

Dit zijn plaatsen waar veel Rijksmonumenten zijn te bewonderen:

Gorinchem (220)
Dordrecht (892)
Leiden (1243)
Utrecht (1596)
AMSTERDAM (7562)

Tijs Peele, een Giessendamse verzetsstrijder in de Tweede Wereldoorlog

Wim van den Heerik

Jaren geleden vond ik in het archief van het NIOD[1] een verslag van een door de Duitsers onderschepte crossing van bevrijd gebied via de Biesbosch naar Werkendam in bezet gebied. De twee betrokken jonge mannen waarvan er één in het verslag Tijs genoemd werd, bleken volgens de omschrijving van het archiefdossier Tijs Peele uit Giessendam en C.P. van den Hoek te zijn. Daaruit werd wel duidelijk dat C.P. (Cornelis Pieter) van den Hoek, die door het leven ging als Piet van den Hoek, de liniecrosser uit Werkendam moest zijn en dit door hem geschreven verslag ook in zijn boek "Biesbosch-Crossings 1944-1945" te lezen is. Maar wie was Tijs Peele die niet voorkomt op de lijsten met namen van vaste liniecrossers? Dat werd mij duidelijk toen ik onlangs een biografie over hem ontdekte, geschreven door zijn dochter Ada Peele[2]. Uit deze biografie heb ik daarom hier een korte beschrijving samengesteld van zijn doen en laten kort voor, tijdens en na de oorlog.

Links het geboortehuis van Tijs Peele aan de Wilhelminastraat 11 te Giessendam

Tijs Peele werd geboren te Giessendam op 6 november 1920 als zoon van Leendert Peele en Teuna Brand *(verderop zullen wij als genealogische werkgroep zijn kwartierstaat laten volgen).* Na de lagere school ging hij vanaf november 1933 met zijn vader mee en leerde van hem de kneepjes van het schippersvak. Later kreeg hij een baan als binnenvaartschipper op een motorschip bij de firma De Bruin in Noordeloos tot hij op 6 mei 1940 als gewoon dienstplichtige werd ingelijfd als torpedist bij het Korps Pontonniers en Torpedisten te Dordrecht. Gezien de korte tijd van vier dagen voordat de oorlog op 10 mei zou uitbreken kon van een opleiding geen sprake zijn en was hij van actieve deelname aan oorlogshandelingen uitgesloten. Op grond van de capitulatiebepalingen kwam op 15 mei 1940 het gehele Nederlandse leger in Duitse krijgsgevangenschap. Op 30 mei 1940 bepaalde Hitler bij decreet dat het Nederlandse leger werd gedemobiliseerd en de soldaten niet in gevangenschap zouden worden weggevoerd, maar naar huis konden terugkeren. Dienstplichtigen die geen werkkring konden vinden of niet in hun onderhoud konden voorzien gingen op 15 juli 1940 over naar de Nederlandse Opbouwdienst, tenzij ze zich voor arbeid in Duitsland zouden aanmelden. Omdat Tijs beslist niet in Duitsland wilde werken meldde hij zich aan bij de Nederlandse Opbouwdienst in Dordrecht. Op 3 oktober 1940 verliet hij de Opbouwdienst omdat hij een baan had gevonden bij de N.V. Aannemingsmaatschappij A.J. van Haaften in Den Haag. Daar was hij tot mei 1943 als dekknecht en reserve stoker werkzaam op een van de baggermolens. Tijdens zijn werk maakte hij kennis met Arie Nouwen, een schipper uit Drimmelen die op een zolderbak voer. Hij zou Arie later nog op zijn pad tegenkomen.

Omdat eind april 1943 werd bekend gemaakt dat de Nederlandse militairen zich weer in krijgsgevangenschap moesten begeven dook Tijs onder in de Brabantse Biesbosch. Daar sloot hij zich aan bij de Commandogroep Biesbosch waar hij samenwerkte met de Groep André en lid was van de Groep Albrecht. Begin december 1943 zat hij ondergedoken bij boer Hombertus Klunder op de Suzanna-Hoeve in de polder Pauluszand onder de gemeente Werkendam. Vanaf begin 1944 verbleef hij overdag in verschillende arken op aan het zicht onttrokken ligplaatsen bij de Moordplaat en het Ganzennest. In februari 1944 woonde hij een tijdje op een van de twee arken bij het Ganzennest samen

Fragment persoonsbewijs van Tijs Peele

1 *NIOD (Nederlands Instituut voor Oorlogs Documentatie)*
2 *"Tijs Peele verzetsstrijder, duiker en baggeraar", Ada Peele 2017, ISBN/EAN 978-90-826615-0-7*

met Ies Zonneveld, Huib van Breugel en Piet van den Hoek. Met Piet zou hij later nog een hachelijk avontuur in de Biesbosch beleven, daarover later meer. Tijs trok er ook vaak met de roeiboot op uit en leerde tijdens zijn tochten door de Biesbosch daar al snel de weg kennen.

Kort na 5 september (Dolle Dinsdag) werd door leden van de Commandogroep Biesbosch begonnen met het gevangen nemen van Duitse soldaten die bij Drimmelen de rivier over kwamen en de Biesbosch in wilden trekken, al dan niet om te deserteren. Daarbij liepen zij in een hinderlaag bij het bruggetje van Sint Jan. Daar werden zij door leden van het verzet gevangen genomen en ontwapend. Op die manier verzamelden de verzetsstrijders hun wapens. Tijs heeft een enkele keer meegeholpen met het gevangen nemen van hen. Zij werden als krijgsgevangenen behandeld en gevangen gehouden, eerst bij boeren en in arken, doch toen hun aantal bleef toenemen werden zij gevangen gehouden op twee binnenvaartschepen, de "Martha Jacoba" en de "8 Gebroeders". Deze lagen in het Oud Steurgat tussen de grienden van het Steurgat en het Heenplaatje bij het Ganzennest, vlakbij Pauluszand waar Tijs ondergedoken was. De gevangenen in de twee schepen moesten door de leden van Commandogroep Biesbosch dag en nacht bewaakt worden, waarbij Tijs ook werd ingezet. Toen er dysenterie onder de krijgsgevangenen uitbrak kreeg hij ook deze zeer besmettelijke ziekte, maar herstelde daar gelukkig van. Naarmate het geallieerde leger verder optrok richting de grote rivieren kwamen steeds meer Duitsers de Biesbosch in. Hierbij werd de kans op ontdekking van onderduikers en de schepen met krijgsgevangenen steeds groter. Doch toen op 5 november 1944 Drimmelen bevrijd was, werd besloten de gevangenen naar die plaats over te brengen. In de nacht van 5 op 6 november 1944, het was guur en stormachtig weer, werden alle 76 krijgsgevangenen overgevaren naar Drimmelen, onder wie het kaalgeschoren meisje Johanna Keim, een Nederlandse vriendin van een van de Duitse krijgsgevangenen. Ook Tijs voer mee naar Drimmelen. Hij was al op 4 november ingeschreven als lid van de Binnenlandse Strijdkrachten (BS) in Made. De krijgsgevangenen werden overgedragen aan de Poolse luitenant-kolonel daar ter plekke en Johanna Keim aan de BS.

Tijs werd bij aankomst in Drimmelen opgevangen door schipper Arie Nouwen die hij nog kende uit de tijd dat hij bij Van Haaften werkte en werd bij hem ingekwartierd. Dit was ook de plaats waar hij zijn toekomstige vrouw leerde kennen, Petronella (Pi of Pietje) Ardon uit Hooge Zwaluwe, die toen geregeld bij haar oom Arie op familiebezoek kwam. Na zijn aankomst in Drimmelen kwam Tijs in dienst bij de bewakingstroepen van de BS in Made. De BS werden officieel opgericht bij Koninklijk Besluit van 5 september

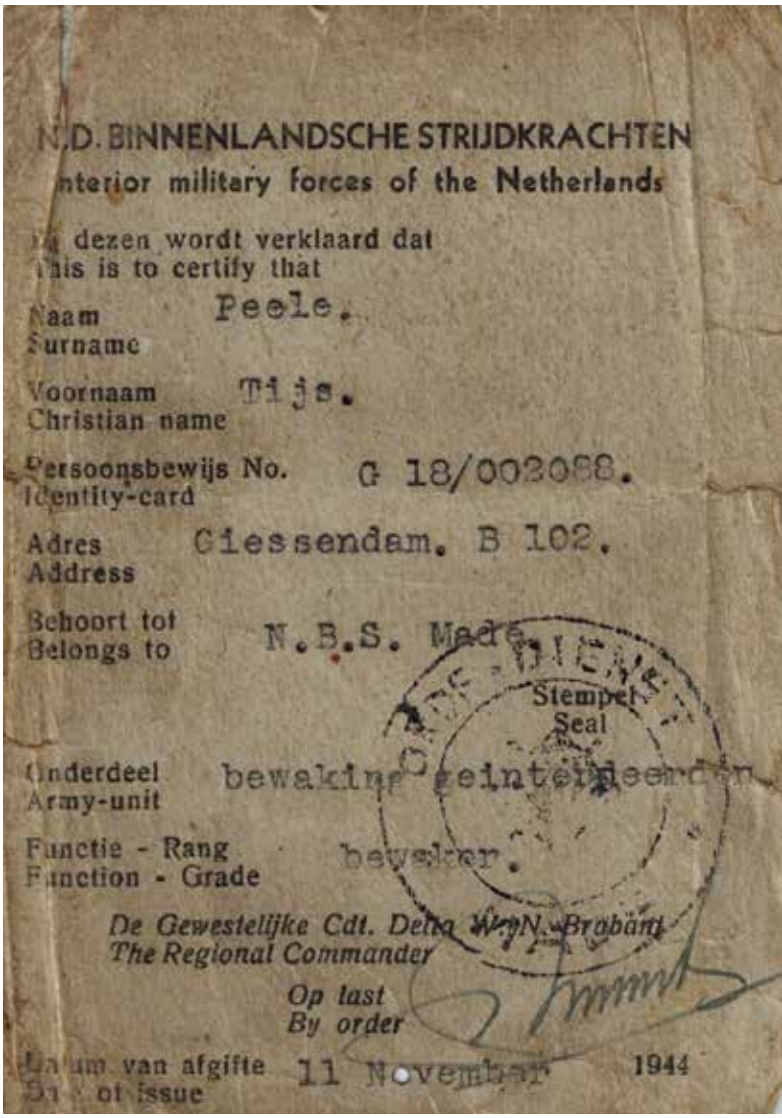
N.D. BINNENLANDSCHE STRIJDKRACHTEN
nterior military forces of the Netherlands
dezen wordt verklaard dat
his is to certify that
Naam Peele.
Surname
Voornaam Tijs.
Christian name
Persoonsbewijs No. G 18/002088.
Identity-card
Adres Giessendam. B 102.
Address
Behoort tot N.B.S. Made.
Belongs to
Stempel
Seal
Onderdeel bewaking geïnterneerden
Army-unit
Functie - Rang bewaker.
Function - Grade
De Gewestelijke Cdt. Delta W.-N.-Brabant
The Regional Commander
Op last
By order
Datum van afgifte 11 November 1944
Date of issue

Legitimatiebewijs Binnenlandse Strijdkrachten uitgegeven aan Tijs Peele op 11 november 1944

1944 voor bewakings- en beschermingsdoeleinden, de handhaving van rust en orde achter de frontlinie en het gewapenderhand steun verlenen aan de geallieerden bij de bevrijding van Nederland. Deze strijdkrachten bestonden uit twee groepen: de Bewakingstroepen (BT) en een Strijdend Gedeelte (SG). Tot en met 18 november werkte Tijs als bewaker bij het onderdeel dat met de bewaking van geïnterneerden was belast. Hij maakte van 26 november tot 14 januari 1945 deel uit van de Commandogroep Biesbosch Made, die als taak had het bewaken van de tijdens de bevrijding kapotgeschoten huizen. Tevens controleerden de leden van deze commandogroep de mensen die in de buurt daarvan kwamen en moesten zij op elke plunderaar gericht met scherp schieten.

Naast het bewaken van objecten en het patrouilleren hield de BS zich ook bezig met inlichtingenwerk. Wim Nouwen, de zoon van Arie Nouwen bij wie Tijs ingekwartierd was geweest, vertelde dat Tijs voor zijn

werk vaak weg was en geregeld pas 's avonds laat doodmoe en soms ook kletsnat bij hen aankwam. Hij ging regelmatig naar bezet gebied en bleef dan soms wel anderhalve week weg, wat hij volgens Wim zeker zes à zeven keer gedaan heeft. Na het klaren van zijn klus bleef hij dan zo'n vijf dagen in Drimmelen om daarna weer op pad te gaan, voor het uitvoeren van een nieuwe opdracht. Hij moest voor het verrichten van zijn werkzaamheden, onder andere het verzamelen van militaire inlichtingen die van belang waren voor de oorlogsvoering tegen Duitsland, door de vijandelijke linies heen. In december 1944 voerde zo'n tocht hem naar het bezette Land van Altena. In Almkerk, dat in de frontlinie lag en waar Duitse manschappen waren gelegerd, ontdekte Tijs dat er in een boomgaard meer dan 20 houten boten lagen. Hij had hiervan een tekening gemaakt en met nadere gegevens aan de plaatselijke commandant van de BS, afdeling Drimmelen, gegeven. De Duitsers waren, naar later verondersteld werd, van plan hiermee de Bergse Maas over te steken ter ondersteuning van het Ardennenoffensief.

In januari 1945 werd de Commandogroep Biesbosch Made overgeplaatst naar Drimmelen. Op zondag 14 januari 1945 zou Tijs bij de Commandogroep Drimmelen beginnen, echter dit zou anders uitpakken. Op 13 januari 1945 waren hij en Arie Nouwen 's avonds in Het Veerhuis te Drimmelen in gezelschap van onder anderen Arie van Driel, Piet van den Hoek en Ies Zonneveld. Arie van Driel en Piet stonden klaar om in opdracht van Bureau Inlichtingen te Eindhoven een koeriersdienst door de Biesbosch naar Werkendam te verrichten. Ze crosten gewoonlijk met twee man, mocht er namelijk onderweg iets gebeuren dan kon een man roeien, terwijl de ander kon schieten. Tijs en Ies praatten nog wat met beiden om afscheid te nemen, toen Arie zijn stengun wat fors op de tafel zette met zijn duim op de loop. Het wapen ging af en Arie schoot zo de top van zijn duim eraf. De dokter moest er aan te pas komen om zijn hand te verbinden. Nu Arie tijdelijk was uitgeschakeld moest iemand anders met Piet mee. Hij vroeg aan Ies en Tijs wie van beiden Arie wilde vervangen. Ies besloot niet mee te gaan omdat hij bijna 24 uur niet had geslapen. Tijs was wel bereid en zo gingen Piet en Tijs op weg naar Werkendam. Zij kenden elkaar van hun onderduikperiode in de Biesbosch. Ook waren beiden ingekwartierd aan de Herengracht in Drimmelen; Tijs bij de familie Nouwen en Piet, als hij in Drimmelen verbleef, bij de familie Van der Sluijs.

Na deze samenvatting uit de biografie over het doen en laten van Tijs Peele kort voor en tijdens de oorlog, volgt hieronder een afschrift van het originele rapport over deze crossing, opgemaakt door Piet van den Hoek, zoals aanwezig in het archief van het NIOD[3].

<u>Rapport van de Koerierdienst van Drimmelen via Biesbosch naar Werkendam.</u>

Op 13 Januari 8 uur (Zaterdagavond) vertrokken m'n kameraad Tijs en ik van Drimmelen af om een koerierdienst te verrichten naar Werkendam. De eerste uren van de tocht gingen zonder hindernissen voorbij, totdat wij kwamen aan de splitsing van de Lepelaar en Jannezand.

Daar hoorde mijn kameraad Tijs het spannen van den haan van een machinepistool, even later werd er vuur gegeven, wat natuurlijk op ons gemunt was. Met dat er geschoten werd, zei ik tot mijn kameraad: "Ga liggen". De kogels floten over ons heen, en tegen de boot. Goddank werden wij geen van beiden geraakt. Nadat ze geschoten hadden, zette ik mijn actetasch en een zakje met Engelsche levensmiddelen en sigaretten over boord. Vervolgens hebben wij liggende weg ieder een riem gepakt en hebben zoo het bootje naar de wal van Jannezand geduwd, waar wij voorzichtig uit het bootje zijn gestapt, zoo het riet zijn ingegaan en de vaste wal opgezocht hebben. Daar zijn wij een stuk over de dijk geloopen totdat wij in de nabijheid kwamen van boerenschuren, waar wij natuurlijk met een groote boog omheen moesten gaan, dwars door de polder en over sloten. Tijs had nog het ongeluk om tot zijn middel door het ijs te zakken, wat ik zoo leuk vond dat ik er zelf ook maar met mijn eene been doorheen ging.

Wij liepen weer verder over de harde geploegde grond, totdat we weer een boerderij in het vizier kregen, niet wetende dat deze door de rotmoffen bezet was, doch we moesten daar proberen om over het water te komen, naar Spits en Hennip. Tot ons geluk zagen we een roeiboot liggen in de buurt van de boerderij, die de moffen gebruikten om over te varen, dus die kwam ons goed van pas. We stapten er in, duwden hem naar de overzijde en klommen de polderkade op. We waren in die tijd zoowat bevroren, vooral Tijs met zijn natte bullen aan. Nadat ik de omgeving verkend had met een verrekijker stapten wij weer op. We zouden de dichts bijzijnde boerderij opzoeken om ons een beetje te drogen. In de buurt van de boerderij gekomen heb

---

3 *NIOD dossier-crossings 249-0169A*

ik geregeld uitgekeken of ik geen onraad kon ontdekken, maar ik zag niets bijzonders. Zoo voortgegaan zijnde, kwamen wij tot vlak voor de boerderij tot ons opeens "Halt" werd toegeroepen. "Hände auf". Daar stonden wij. Een Duitsch soldaat kwam met het geweer in den aanslag op ons toe. Vluchten was onmogelijk want dan hadden we vol lood gezeten. De Feldwebel werd gehaald en wij moesten meekomen.
Wij werden gevraagd naar een "Nachtausweiss". Dat hadden wij natuurlijk niet. Tijs had zelfs geen persoonsbewijs. "Was machst du dann hier?" zoo vroeg de Feldwebel. Ik antwoordde hem: dat wij naar den boer wilden om eten te halen. "Was machst du dann mit dass Glass?" vroeg de Feldwebel weer op de verrekijker duidende. Ja met een verrekijker eten halen is wel erg onwaarschijnlijk, dus ik zei dat ik de waarheid zou vertellen. Ik vertelde hem dat wij naar de Tommies wilden, onderweg beschoten waren en nu op de terugweg naar Werkendam.

Wij moesten dien nacht daar verder in de Wacht doorbrengen. We kregen een sneetje brood en een sigaret en wij mochten ons drogen bij de kachel. 's Morgens werden wij weer naar Jannezand gebracht naar den Commandant. Daar werd ons een kort verhoor afgenomen en rapport hiervan opgemaakt. De Commandant vroeg waar ik die Engelsche kijker vandaan had. Ik antwoordde hem dat ik die al van voor den oorlog had. Hij zei dat ik die van de Engelschen had. Ik ontkende hardnekkig. Er werd niet meer over gesproken en de kijker verdween in de handen van den Feldwebel.

Wij werden 's morgens verder getransporteerd per boot naar Steenenmuur. Wij werden op Steenenmuur afgeleverd aan een Luitenant, daarvandaan werden wij doorgebracht naar Almkerk met een soldaat als begeleider. Ik zeg zoo tegen Tijs: "We krijgen een mooie kans als we Werkendam voorbij zijn, slaan we die Mof tegen den grond en we zijn weer vrij", maar toen wij op de weg voorbij Werkendam waren, kwamen Leen en Piet ons achterop rijden en raadden ons sterk af om die Mof tegen de grond te slaan. Hij was bang voor tegenmaatregelen. "Neem geen risico" zei hij "en wacht een betere gelegenheid af".

Wij kwamen te Almkerk en werden daar ontvangen met een serie scheldwoorden. "Terroristen, Partizanen, Spionnen enz." We trokken ons er echter maar niet veel van aan. 's Avonds zouden wij vertrekken onder geleide van twee moffen naar Gelder-malsen. Tijs en ik bespraken weer de mogelijkheid van ontvluchten, maar tot onze spijt ging het vertrek dien avond niet door.

's Middags om drie uur werden er nog vier personen gearresteerd waardoor het vertrek werd uitgesteld. Wij werden niet verhoord, maar wel gefouilleerd. Bij Tijs vonden ze niets, maar bij mij vonden ze een kompas en een dolkmes, waarop het niet leuk meer was om het aan te hooren: "Terroristen, een kompas en een dolkmes van de Tommies. Ah, sie werden erschossen Schweinhunde".

Wij moesten in een hoek gaan staan en een machinegeweer werd op de tafel ervoor geplaatst om ons het ontvluchten te beletten. Later mochten wij gaan liggen en sliepen even rustig als altijd.

15 Januari 's morgens om 8 uur werden we met zijn zessen verder getransporteerd naar Geldermalsen. Het vervoer geschiedde met de "Beenenwagen", anders hebben de moffen niet meer. We werden afgeladen met Vlammenwerpers, fietsen enz. om ons het vluchten te beletten. 's Avonds om half zeven kwamen wij te Geldermalsen aan. We werden daar in een cel gesloten waar er al drie in zaten, dus nu waren we met negen man. Wij konden nog niet eens allemaal zitten de WC die er in stond liep over dus stonden zoo in de vuiligheid. Wanneer zij ons eten kwamen brengen stonden zij hun neus op te halen, de ellendelingen. We werden daar ook verhoord.

17 Januari werden wij verder getransporteerd naar Culemborg, met vijf begeleiders. Voor de brug bij Geldermalsen moesten wij stoppen en werden totaal leeggeplunderd. Wat zij niet konden gebruiken weggesmeten. Als wij ontkenden nog meer in onze zakken te hebben en daar werd nog wat gevonden, werd je voor je gezicht geslagen, wat mij ook tweemaal overkwam. Dan moet je op je lippen bijten om je in te houden voor je eigen bestwil. We kwamen te Culemborg aan bij een officier van de Feldgendarmerie, ik vertelde hem dat ik onderweg bestolen was van een zilveren sigarettenkoker en een portemonaie. Ik had geluk, onze begeleiders werden teruggeroepen en moesten direct mij mijn spullen teruggeven. Daar werden we opgesloten in de keuken zonder dekens en kachel dus we hadden het niet warm.

Daar werden wij weer verhoord. Ze vroegen ons wat wij bij de Tommies moesten gaan doen en waarom wij niet voor de Duitsche Weermacht wilden werken? Ik antwoordde hem, dat ik van November 1943 af tot October 1944 op Walcheren had gewerkt en dat ik daar nu een meisje had, en omdat ik haar al dien tijd niet

gezien of iets van haar gehoord had en de Tommies niet opschoten ik maar geprobeerd had er zelf naar toe te gaan.

Mij werd ook nog gevraagd waarom ik mij niet opgegeven had om voor de Duitsche Weermacht te werken. Ik antwoordde hun prompt: dat ik een Nederlander was dus dat het reden genoeg was om zich niet vrijwillig te melden bij de Duitsche Weermacht. Ze konden bij ons geen vaste voet krijgen maar toch werden wij niet vertrouwd. Vijf dagen hadden wij daar gezeten toen Tijs en ik 's avonds om half elf werden geroepen. We moesten ons geheel ontkleeden en onze kleeren werden zorgvuldig nagekeken maar er werd niets gevonden. We konden weer gaan en kregen nog een sigaret schijnbaar voor de moeite.

23 Januari werden wij weer verder getransporteerd te voet naar Utrecht. Na een paar uur bij de S.D. doorgebracht te hebben werden wij geboeid doorgebracht naar het Wolvenplein (Gevangenis in Utrecht). Daar hebben wij zes dagen doorgebracht tot den 29sten Januari.
Zonder verder verhoord te zijn werden wij met 44 man verder getransporteerd naar Amersfoort onder leiding van de Hollandsche Landwacht. De Leider van dat stelletje Landverraders hield nog een korte toespraak, waar hij o.a. in zei "Wie onderweg poogt te ontvluchten schiet ik vol lood. Ik schiet nooit mis, maar altijd raak".

We naderden het eind van de tocht en werden ondergebracht in het kamp "Waterloo" een z.g. werkkamp. Wij werden in barakken ondergebracht. Daar lag een beetje stroo op de grond en konden daarop slapen. Wij kregen totaal geen dekens, zeep, handdoek, noch etensschaaltje of lepel. We kregen totaal niets. We hoorden al gauw hoe goed het daar was. Tijs en ik informeerden of hier gelegenheid bestond om te ontvluchten. Daar was hier niet zooveel kunst voor noodig. De eerste twee dagen dat wij buiten het kamp moesten werken, werden de bewijzen al geleverd. 21 van de 44 waren al gedrost, allemaal jongens uit de omgeving van Amersfoort. Wij mochten de derde dag het kamp niet meer verlaten er gingen er te veel vandoor. Wij kwamen in aanraking met een jongen uit Zeist een zekere "Van der Pol" en bespraken de mogelijkheid tot ontvluchten. Wij wisten geen weg tot Zeist dus wij moesten hem tot hulp hebben maar hij dorst het niet aan, maar nadat wij drie dagen in het kamp hadden gewerkt haast geen eten kregen en uitgescholden te zijn kreeg vriend "Van der Pol" er ook genoeg van en zei tot ons dat we zouden ontvluchten wat door Tijs en mij met gejuich werd begroet. 4 Februari 's Zondagsavonds kwart voor zeven kropen wij over het prikkeldraad en verdwenen in de hei in de donkere nacht.

Na geregeld voor de Duitschers weggedoken te zijn kwamen wij na 3½ uur loopen in Zeist aan waar wij onderdak kregen in het huis van het meisje van "Van der Pol".

5 Februari 's middags om twee uur gingen wij weer op stap en kwamen 's avonds om zeven uur in het dorpje Tull en 't Waal aan. Daar kregen wij bij een boer onderdak waar wij onze zaak mee bespraken. Hij wist voor ons een weg om over de Lek te komen want wij konden niet over de brug bij Vreeswijk of Jutphaas.
Die dag bleven wij bij dien boer en gingen 's avonds om half vijf over de Lek en liepen over de kanaaldijk langs Vianen tot Meerkerk waar wij weer onderdak kregen bij een boer.

De volgende morgen om een uur of acht gingen wij weer op stap en kwamen 's middags om 2 uur in Giessendam aan, bij Tijs thuis. Dat was daar een weerzien. Ze stonden juist op het punt om te gaan evacueeren naar Sliedrecht. Tijs zou meegaan naar Sliedrecht en ik zou doorgaan naar Werkendam.
7 Februari 's morgens om 5 uur werd ik van Hardinxveld naar Werkendam overgebracht, ik zou een paar dagen naar huis gaan om daarna weer een poging te wagen om weer in bevrijd gebied te komen. Het liep ongeveer nog een week aan voor het zoover was om over te gaan. Eindelijk zou het dan gebeuren in de nacht van 15 Februari we stapten met zeven man in een boot en voeren zoo de Merwede af in een dikke mist naar Lage Zwaluwe waar we 's morgens om zes uur aan wal stapten.

Het einddoel van de tocht was weer bereikt. Tijs was net een avond van tevoren aangekomen, dus we waren allebei weer als door een wonder uit de klauwen van den tiran gered.
Dat was het einde van onze tocht, die wij begonnen op 13 Januari en eindigden op 16 Februari. God zij gedankt, dat wij het er beiden weer goed hebben afgebracht.

<u>LEVE HET VADERLAND</u>

Drimmelen, Februari 1945.

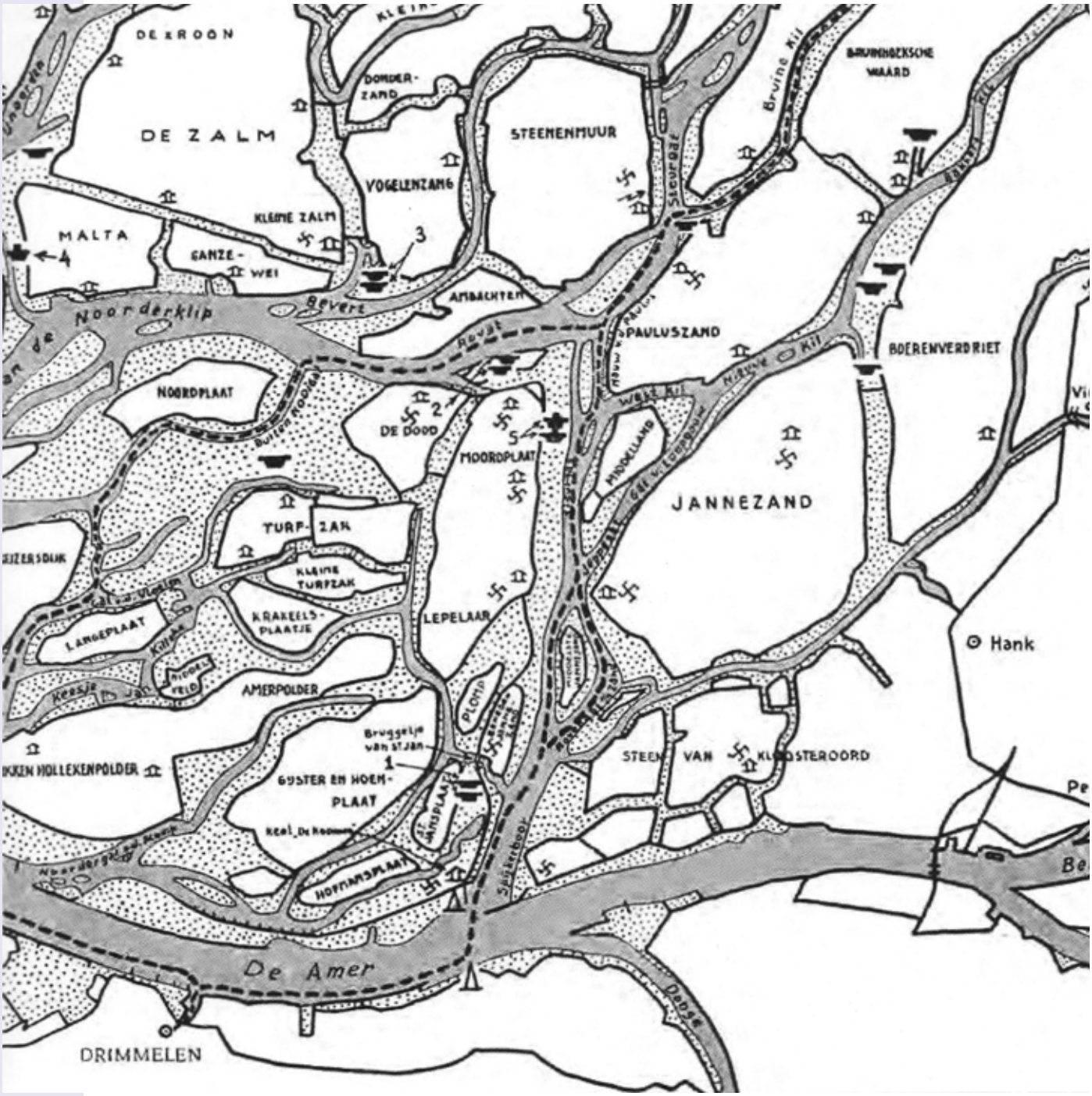

Overzicht van Duitse wacht- en mitrailleurposten in dit deel van de Biesbosch. Oostwaarts van de polder Pauluszand liggen de aangrenzende, niet op de kaart ingetekende, polders Spits en Hennip

Volgen we verder weer de biografie van Tijs Peele dan lezen we dat Tijs, nadat hij met zijn familie naar Sliedrecht evacueerde, van daaruit op 15 februari 1945 ‘s avonds met nog vier andere crossers, door de Sliedrechters Arie Adriaan Bogaard en Johannes Marinus Baas werd overgeroeid naar bevrijd gebied. Ook Tijs’ drie jaar oudere broer Arie vertrok vanuit Sliedrecht naar Lage Zwaluwe. Daar kwamen zij in de nacht van 16 februari om circa één uur aan wal in Lage Zwaluwe. Piet van den Hoek werd na aankomst in Hardinxveld door twee verzetsmensen uit die plaats, Arie en Kees de Boon, overgezet naar De Hoef in Werkendam. Nadat Piet, na een week thuis te zijn geweest, eveneens in Lage Zwaluwe was aangekomen was de vreugde groot toen Tijs en Piet elkaar weer terugzagen. Twee dagen later ging Piet weer crossen, maar voor Tijs was deze tocht “eens maar nooit meer”, zoals hij volgens Piet zou hebben gezegd.

Tijs ging zich op een andere manier voor zijn vaderland inzetten en wel voor de wederopbouw en het herstel hiervan. Hij had zich al vóór de crossing aangemeld als oorlogsvrijwilliger bij de Koninklijke Marine en vond bij zijn terugkomst in Drimmelen een oproep om zich op 20 februari 1945 bij het Marine Opkomstcentrum (MOC) te Oosterhout te melden voor een voorlopige medische keuring. Na goedgekeurd te zijn ging hij een verbintenis aan als Koninklijke Marine Reserve Tijdelijk Verbander (KMR TV’er). Op 8 maart 1945 kwam Tijs in Engeland aan en na een uitgebreide keuring en selectie in Londen koos hij voor de duikersopleiding die door de British Royal Navy in Portsmouth werd gegeven. Op 8 juni 1945 behaalde hij zijn MUK (Meer Uitgebreide Kennis) brevet voor duiker tweede klasse. Tijs was bevoegd om tot een diepte van 25 meter te duiken in duikerspakken die toen bij de Koninklijke Marine in gebruik waren. Meteen daarna ging hij terug naar Nederland om daar als duiker mee te werken aan de wederopbouw en het herstel van Nederland. Hij werd onder andere ingezet bij het ruimen van mijnen en scheepswrakken. Op 8 augustus 1947 vroeg hij bij de Marine zijn ontslag aan en op 16 september van dat jaar werd hem dat eervol verleend als matroos tweede klasse der Zeemacht. Op 3 november trad hij in dienst bij Baggermaatschappij Adriaan Volker te Sliedrecht, waar hij zijn verdere werkzame leven zou blijven.

Op 13 oktober 1982 ontving hij eindelijk een waardering voor zijn verzetswerk in de vorm van het Verzetsherdenkingskruis uit handen van prinses Margriet op het raadhuis te Werkendam. Op die dag werden door prinses Margriet in totaal 26 onderscheidingen uitgereikt aan leden van de Commandogroep Biesbosch en van het oud-verzet uit het Land van Heusden en Altena. Aanvankelijk wilde Tijs geen medailles of andere eerbewijzen ontvangen voor wat hij tijdens de oorlog had gedaan. Doch op sterk aandringen van zijn vrouw en dochter had hij deze onderscheiding op 5 juli 1981aangevraagd bij het Nationaal Comité Verzetsherdenkingskruis (NCV) te Den Haag.

Met dank aan Ada Peele en Matti Herben voor hun welwillende medewerking bij de correctie van de tekst en aanlevering van het fotomateriaal.

Prinses Margriet reikt het Verzetsherdenkingskruis uit, links van Tijs staat zijn vrouw

Kwartierstaat van Tijs Peele

Tijs Peele op het water in zijn element

Generatie I

1. **Tijs Peele**, geb. Giessendam 6 nov. 1920, schippersknecht, binnenvaartschipper, duiker, stoker, eerste machinist, overl. Breda 4 jan. 1993, tr. Hooge Zwaluwe 5 april 1951 **Petronella Ardon**, geb. Hooge Zwaluwe 24 sept. 1916, overl. Zevenbergen 16 maart 1992.

Generatie II

2 **Leendert Peele**, geb. Schelluinen 6 nov. 1892, arbeider, los werkman, bakkenschipper, overl. Gorinchem 19 sept.1967, tr. 2e Hardinxveld 9 december 1949 Marigje van den Berg, geb. Hardinxveld 7 september 1904, overl. Gorinchem 17 juni 1978; tr. 1e Giessendam 10 maart 1917

3. **Teuna Brand**, geb. Giessendam 14 april 1897, overl. Dordrecht 26 jan. 1942.

Generatie III

4. **Arie Peele**, geb. Schelluinen 27 april 1850, arbeider, werkman, winkelier, landbouwer, overl. Schelluinen 28 juni 1932, tr. 1e Schelluinen 19 mei 1882 Geertje van Zessen, geb. Schelluinen 6 nov. 1861, overl. Gorinchem 26 juli 1886; tr. 2e Gorinchem 3 juni 1887
5. **Marigje Kroon**, geb. Schelluinen 15 juni 1866, dienstbode, overl. Schelluinen 22 okt. 1937.

6. **Tijs Brand**, geb. Giessendam 18 nov. 1868, arbeider, schipper, overl. Giessendam 21 maart 1943, tr. Giessen-Nieuwkerk 30 juli 1892
7. **Bastiaantje Muis**, geb. Giessen-Nieuwkerk 10 jan. 1867, overl. Haarlemmermeer 30 jan. 1946.

Generatie IV

8. **Vas Leendertsz Peele**, geb. Schelluinen 29 jan. 1801, bouwman, overl. Schelluinen 3 mei 1879, tr. Schelluinen 19 febr. 1842
9. **Jannigje Vink**, geb. Hoornaar 24 febr. 1820, bouwvrouw, overl. Schelluinen 13 juli 1874.

10. **Cornelis Kroon**, geb. Peursum 30 okt. 1838, arbeider, bouwmansknecht, bouwman, overl. Schelluinen 6 nov. 1912, tr. Schelluinen 31 maart 1860
11. **Jannigje de Kreij**, geb. Gorinchem 4 febr. 1837, overl. Schelluinen 16 jan. 1904.

12. **Teunis Brand**, geb. Giessendam 16 maart 1838, arbeider, schipper, overl. Giessendam 13 sept. 1885, tr. Giessendam 20 nov. 1858
13. **Pietertje Huisman**, geb. Giessendam 1 nov. 1839, overl. Giessendam 22 okt. 1902.

14. **Hendrik Muis**, geb. Giessen-Nieuwkerk 24 nov. 1827, werkman, overl. Giessen-Nieuwkerk 5 april 1901, tr. Giessen-Nieuwkerk 9 febr. 1855
15. **Lijntje Bos**, geb. Giessendam 13 mei 1831, overl. Giessen-Nieuwkerk 15 maart 1905.

Generatie V

16. **Leendert Arieszn Peele**, ged. Schelluinen 8 juli 1770, bouwman, overl. Schelluinen 22 sept. 1831, tr. Schelluinen 6 mei 1798
17. **Annigje Vasdr de Groot**, ged. Schelluinen 8 maart 1778, bouwvrouw, overl. Schelluinen 1 april 1860.

18. **Teunis Pieterszn Vink**, geb. Hoornaar 31 mei 1794, werkman, overl. Hoornaar 5 sept. 1875, tr. Hoogblokland 21 april 1815
19. **Eigje Jacobsdr de Bruijn**, geb. Hoornaar 19 nov. 1790, overl. Hoornaar 12 maart 1876.

20. **Aart Abrahamszn Kroon**, geb. Peursum 8 jan. 1807, bouwman, overl. Peursum 30 jan. 1860, tr. Giessendam 23 juli 1835
21. **Marigje Koensdr Brandwijk**, geb. Giessen-Oudekerk dec. 1810 (volgens acte van bekendheid op een donderdag), dienstbaar, landbouweres, overl. Peursum 28 juni 1896.

22. **Arie de Kreij**, geb. Schelluinen 8 mei 1795, arbeider, bouwman, overl. Hardinxveld 20 jan. 1887, tr. 1e Schelluinen 24 nov. 1827 Grietje Willemsdr Boonstoppel, geb. Giessendam 23 febr. 1804, overl. Schelluinen 27 jan. 1833; tr. 2e Schelluinen 27 aug. 1836
23. **Gijsbertje Jansdr de Rover**, geb. Boven-Hardinxveld 13 mei 1810, dienstbode, overl. Schelluinen 26 maart 1885.

24. **Dirk Leendertszn Brand**, geb. Schagen 3 nov. 1797, arbeider, overl. Giessendam 23 jan. 1884, tr. Hardinxveld 2 dec. 1826
25. **Ariaantje Dempers**, geb. Sliedrecht 23 april 1803, dienstbaar, overl. Hardinxveld 2 dec. 1853.

26. **Tijs Huijsman**, geb. Giessendam 25 febr. 1816, arbeider, overl. Giessendam 27 mei 1857, tr. Giessendam 9 april 1836
27. **Pietertje van Noordende (Noordenne)**, geb. Giessendam 24 maart 1817, overl. Giessendam 6 febr. 1890.

28. **Bastiaan Gerritszn Muijs**, geb. Giessen-Oudekerk 6 juli 1801, arbeider, overl. Giessen-Nieuwkerk 7 april 1886, tr. Giessendam 31 jan. 1826
29. **Bastiaantje Hendriksdr de Mik**, ged. Giessen-Nieuwkerk 23 aug. 1800, overl. Giessen-Nieuwkerk 14 febr. 1888.

30. **Evert Bos**, geb. Ottoland 2 nov. 1801, watermolenaar, overl. Peursum 27 nov. 1854, tr. 2e Peursum 14 maart 1835 Lijsje van Es, geb. Giessen-Nieuwkerk 10 dec. 1786, overl. Peursum 19 sept. 1856; tr. 1e Giessen-Nieuwkerk 22 jan. 1830
31. **Teuntje Dirksdr Schakel**, geb. Hoornaar 22 april 1804, overl. Giessen-Oudekerk 22 maart 1834.

Generatie VI

32. **Arij Gijsbertszn Peele**, geb. Lakerveld, ged. Schoonrewoerd 18 sept. 1729, bouwman, overl. Schelluinen 28 jan. 1821, tr. Schelluinen 2 febr. 1766
33. **Lijsje Leendertsdr Gelderblom**, ged. Schelluinen 28 febr. 1740, overl. Schelluinen 12 febr. 1785.

34. **Vas Claaszn de Groot**, ged. Schelluinen 28 maart 1745, begr. Gorinchem 31 juli 1811, tr. Schelluinen 17 mei 1772
35. **Lijsbeth Jacobs Bouman**, ged. Schelluinen 31 maart 1748, begr. Gorinchem 23 dec. 1811.

36. **Pieter Teuniszn Vink**, ged. Hoornaar 26 dec. 1755, overl. Hoornaar 26 sept. 1810, tr. Hoornaar 28 aug. 1791
37. **Jannigje Gerritsdr Scheer**, geb. Neder-Slingeland, ged. Giessen-Nieuwkerk 22 jan. 1764, bouwvrouw, overl. Hoornaar 8 okt. 1840.

38. **Jacob Willemszn de Bruijn**, geb. Ottoland 18 nov. 1765, overl. Hoornaar 20 aug. 1848, tr. Ottoland (ondertr. 3 maart 1786)
39. **Susanna Cornelisdr de Vaal**, geb. Laag Blokland 28 jan. 1762, ged. Ottoland 31 jan. 1762, overl. Hoornaar 5 sept. 1819.

40. **Abraham Aartszn Kroon**, geb. Den Agterbroek (Achterbroek), ged. Berkenwoude 11 okt. 1772, overl. Peursum 17 aug. 1837, tr. Berkenwoude (aang. impost 15 okt. 1801)
41. **Antje Jacobsdr Baardwijk**, geb. Peursum 8 jan. 1783, bouwvrouw, overl. Peursum 16 febr. 1858.

42. **Koen Corneliszn Brandwijk**, geb. Giessen-Oudekerk 17 jan. 1777, bouwman, overl. Giessen-Oudekerk 9 febr. 1852, tr. 1e Giessendam 22 maart 1800 Geertruij Kamsteeg, ged. Neder-Hardinxveld 22 jan. 1769, overl. Giessendam 5 juli 1807; tr. 3e Giessendam 9 april 1821 Ariaantje van Eck, ged. Lakerveld 28 aug. 1785; tr. 2e Giessen-Oudekerk 26 dec. 1808
43. **Elisabeth Dirksdr van Mourik**, ged. Leerbroek 1 okt. 1775, overl. Giessen-Oudekerk 9 jan. 1820.

44. **Geerlof Pietersz de Kreij**, ged. Schelluinen 19 dec. 1745, bouwman, overl. Schelluinen 24 mei 1803, tr. Schelluinen 1 april 1787
45. **Grietje Cornelisdr de Kreij**, ged. Schelluinen 31 mei 1764, arbeidster, bouwvrouw, overl. Schelluinen 16 aug. 1833; zij hertr. na 1803 Pieter Janszn Leendertsen.

46. **Jan Rokuszn de Rover**, ged. Hardinxveld 21 april 1776, arbeider, griendbaas, overl. Hardinxveld 26 okt. 1863, tr. Hardinxveld 5 febr. 1804
47. **Geertruij van Andel**, ged. Andel 9 maart 1780, overl. Schelluinen 30 jan. 1873.

48. **Leendert Dirkszn Brand**, geb. Giessen-Oudekerk 28 febr. 1773, arbeider, overl. Hardinxveld 3 maart 1829, tr. 2e na 1799 Maria van Alenburgh, ged. 's-Gravenzande 7 maart 1799, overl. Hardinxveld 10 dec. 1813; tr. 1e Neder-Hardinxveld 15 aug. 1795
49. **Antje Dirksdr Stuurman**, ged. Schagen 17 maart 1765, overl. Schagen (aang. impost 6 dec. 1799).

50. **Hendrik Huijbertszn Dempers**, ged. Wijngaarden 11 aug. 1771, schipper, overl. Sliedrecht 15 sept. 1831, tr. 2e Sliedrecht 14 jan. 1815 Sijgje Danielsdr de Koster, ged. Neder-Hardinxveld 12 okt. 1788, dienstbode, overl. Sliedrecht 14 aug. 1871; zij hertr. na 1831 Daniel Teeuw; tr. 1e Sliedrecht 19 jan. 1799
51. **Cornelia Andriesdr Dekker**, ged. Sliedrecht 13 nov. 1774, overl. Sliedrecht 13 okt. 1809.

52. **Jacob Gielszn Huisman**, ged. Neder-Hardinxveld 13 sept. 1778, arbeider, overl. Giessendam 2 mei 1854, tr. Giessendam 26 nov. 1809
53. **Lijsbeth Pietersdr de Keijzer**, ged. Neder-Hardinxveld 16 juli 1786, overl. Giessendam 22 april 1863.

54. **Geerrit Arijszn van Noordende**, ged. Neder-Hardinxveld 2 mei 1790, arbeider, bouwman, koopman, overl. Giessendam 24 sept. 1872, tr. 2e Nieuwland 9 mei 1824 Helena Ariesdr van Buren, geb. Nieuwland 9 maart 1792, overl. Giessendam 21 okt. 1830; tr. 1e Giessendam 23 okt. 1813
55. **Pietertje Jansdr Nederveen**, geb. Giessen-Oudekerk 16 nov. 1796, overl. Giessendam 6 dec. 1822.

56. **Gerrit Arijszn Muis**, geb. Giessen-Oudekerk 17 dec. 1767, bouwman, overl. Giessen-Oudekerk 24 sept. 1848, tr. 2e Giessendam 3 mei 1813 Willemijntje Willemsdr Vroom, geb. Giessen-Nieuwkerk 7 juli 1792, overl. Giessen-Oudekerk 2 mei 1867; tr. 1e Giessendam (aang. impost 17 maart 1798)
57. **Jannigje Bastiaansdr Pierhagen**, geb. Peursum 5 okt. 1768, ged. Giessen-Oudekerk 9 okt. 1768, overl. Giessen-Oudekerk (aang. impost 28 aug. 1810).

58. **Hendrik Janszn de Mik**, geb. Hoornaar 3 dec. 1761, arbeider, dagloner, overl. Hoornaar 1 okt. 1828, tr. Hoornaar 2 okt. 1791
59. **Maria Roelsdr van Vuuren**, ged. Brandwijk 28 okt. 1764, overl. Hoornaar 18 juni 1848.

60. **Flooris Evertszn Bos**, geb. Ottoland 20 dec. 1771, arbeider, werkman, bouwman, overl. Ottoland 27 april 1849, tr. 2e Goudriaan 31 maart 1805 Ariaantje Jansdr Bos; tr. 3e na 1806 Merrigje Lakerveld, overl. Jaarsveld 13 april 1819; tr. 4e Ottoland 1 febr. 1823 Marigje Cornelisdr van Holten, overl. Ottoland 19 sept. 1859, wed. van Arie Versluis; tr. 1e Goudriaan 22 jan. 1801
61. **Lijntje Klaasdr Versluis**, geb. Den Dool, ged. Meerkerk 10 juli 1774, begr. Goudriaan (aang. impost 27 sept. 1802).

62. **Dirk Mennekeszn Schakel**, geb. Hoornaar 17 okt. 1769, overl. Hoornaar 14 okt. 1822, tr. Hoornaar 17 jan. 1802
63. **Lena Paulusdr Vreeswijk**, ged. Hoornaar 8 maart 1772, naaister, overl. Giessen-Nieuwkerk 1 aug. 1849.

BROEDER (streekgerecht)

Alie van Lopik-de Jong

Rond de jaarwisseling bakte mijn oma van het laatste beslag van de oliebollen een broeder. Hier smulde de familie dikwijls nog meer van dan van de oliebollen zelf. Maar in de zomer bakte zij ook wel broeder. In een broodblik of in een pan op het vuur. Ik heb het grote bakblik van haar geërfd.

Benodigdheden*:

250 gr tarwemeel
250 gr boekweitmeel
iets zout
30 gr gist
½ liter lauwe melk
2 eieren
125 gram krenten
125 gram rozijnen
4 eetlepels olie
Sommige mensen gebruiken ganzenvet of leggen spek op het deeg

Bereiding:

- Tarwemeel en boekweitmeel met zout vermengen, een kuiltje in de bloem maken en de eieren hierin breken.
- Gist aanlengen met wat lauwe melk en in het kuiltje gieten. De overige melk erbij doen en roeren vanuit het midden totdat er een gelijkmatig beslag ontstaat. De gewassen en uitgelekte krenten en rozijnen er door roeren.
- Twee eetlepels olie in een gietijzeren pan verhitten. Het beslag erbij doen en het geheel afdekken met een vochtige doek en dit een uurtje laten rijzen.
- Hierna de doek eraf halen, deksel op de pan en op een hoog vuur even laten bakken, daarna op een zeer lage warmtebron 60 minuten laten garen. Als de bovenkant droog is, de broeder omkeren, nog twee eetlepels olie toevoegen en de andere kant ook nog minstens een half uur laten bruinen.
- In de oven op 220 ° C 45 minuten garen.
- Serveren met boter en suiker of stroop.

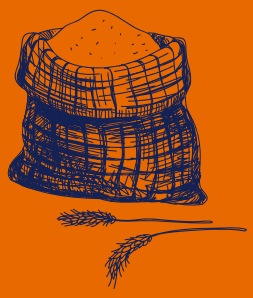

** Ingrediënten verdubbelen voor een groot bakblik*

Bakblik van Jannigje de Zwart-Nederveen afm. 14x15,5x9,5

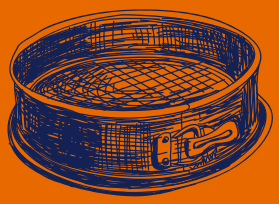

DE SPAANSE GRIEP (1918 – 1919) EN HAAR VELE DODEN

Alie van Lopik-de Jong

Honderd jaar geleden ging de wereld gebukt onder de zwaarste pandemie ooit. Volgens de tellingen stierven er 20.000.000 mensen wereldwijd aan dit griepvirus. Doordat men toen nog niet de mogelijkheden had om goed te registreren is het dubbele aantal doden aannemelijker en men spreekt zelfs van 100.000.000 doden. In ieder geval overtrof het aantal in ruime mate de doden die sneuvelden tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog samen. In aantal slachtoffers de meest dodelijke epidemie die de mensheid ooit heeft getroffen! In Nederland kostte deze Spaanse pandemie het leven aan 30.000 mensen, waarvan de meesten in de provincie Drenthe.

Griep is een ziekte die al heel lang in golven over de wereld gaat. Naar Europa kwam deze ziekte waarschijnlijk vanuit Azië, misschien al voor het eerst in de Oudheid. Het woord griep komt van het Franse woord *'grippe'* dat 'epidemische verkoudheid' betekende. (1743) Dit is hetzelfde woord als het oudere 'grippe', dat 'klauw, haak, of greep' betekende.(13e eeuw) Letterlijk is 'griep' dus een 'ziekte die snel toeslaat', of 'een ziekte die je vastgrijpt'. En dat klopt ook wel, want je bent vaak het slachtoffer voordat je er erg in hebt.

De Spaanse griep dook voor het eerst op in een Amerikaans legerkamp in Kansas in maart 1918. Men fokte daar in een fort voor legersoldaten kippen en varkens voor eigen gebruik. De kok zou besmet zijn geraakt met een gemuteerd vogelgriepvirus. Het virus zou via de kippen naar de varkens op de mens zijn terechtgekomen en vandaar van mens op mens.
De Spaanse griep had in die jaren een dramatisch effect op de samenleving, zoals het coronavirus dat ongetwijfeld op onze maatschappij zal hebben. De wereld werd totaal verrast door het virus en was er niet op voorbereid en dat aansluitend op het leed van de Eerste Wereldoorlog.

De eerste golf, in het voorjaar van 1918, was dodelijker dan de normale seizoensgriep, maar relatief mild. Toen de wereld dacht dat het voorbij was, kwam er een tweede golf. Die was extreem dodelijk, doordat het virus was gemuteerd. Slachtoffers kregen longproblemen, hun huid kleurde donker en binnen een paar dagen waren ze dood. De epidemie ging aan geen land voorbij. Naar schatting werd één op de drie mensen besmet, van wie één op de tien (volgens sommige schattingen zelfs één op de vijf) overleed. Na de tweede golf kwam er nog een derde, wat mildere variant, waarna de ziekte verdween. In 1920 trok het virus zich terug, om zich daarna niet meer te vertonen. Het enige dat het achterliet was een angstaanjagende boodschap: *onderschat de griep niet.*

Vanwaar: *Spaanse* griep? Over het ontstaan van deze ziekte doen verschillende verhalen de ronde, maar in ieder geval ontstond de ziekte niet in Spanje. Spaanse kranten berichtten het eerst over deze ziekte, want de koning van Spanje, Alfonso XIII en de minister-president en enkele ministers leden plotseling aan een mysterieuze ziekte en al snel 30% van de bevolking. De berichtgeving kwam van het persbureau Reuters op 27 mei 1918. Andere landen maakten geen melding omdat ze nog onder oorlogscensuur zijn en deze berichtgeving zou het moreel maar verzwakken. Ook wordt aanvankelijk de ziekte gebagatelliseerd.

Spanje was neutraal gebleven tijdens de Eerste Wereldoorlog en er was daarom geen oorlogscensuur. Vandaar dat de kranten dit vrij konden publiceren en de eerste werd en als gevolg daarvan de ziekte de naam *Spaanse* griep ontving. De meeste doden vielen in de leeftijdsgroep van 20 tot 40 jaar. Jonge mensen, die normaal het sterkste immuunsysteem hebben, maar door de sterke reactie daarvan op dit virus, zij kregen o.a. longontsteking, werd dit hun dood. Zij waren veelal kostwinner, dus het was in veel families ook een economisch drama.

Door het verplaatsen van troepen soldaten na de Eerste Wereldoorlog verspreidde het virus zich vliegensvlug over de wereld. Door de nasleep van de Eerste Wereldoorlog kampte men wereldwijd met een te kort aan medisch en verpleegkundig personeel. Veel meisjes en vrouwen voelden zich na die tijd aangetrokken tot het vak van verpleegster. Vrouwen worden zich steeds meer bewust van hun mogelijkheden en gaan studeren of een vak leren. Naast onderwijzeres is verpleegster in de jaren na deze pandemie een geliefde keus van hen.

Adviezen aan de bevolking

Men neemt aan dat in juni 1916 de Spaanse griep al via Duitsland ons land is binnengekomen.
De medische wetenschap stond voor een raadsel. Artsen wisten in 1918 nog niet dat griep door een virus veroorzaakt wordt, laat staan hoe ze zo'n virus te lijf moesten gaan. Antibiotica bestond nog niet. Ze probeerden alleen de symptomen van de griep te bestrijden door patiënten *aspirine* en *hoestdrank* voor te schrijven. Van hogerhand komen adviezen dat *volksophopingen* vermeden moeten worden, dat men moet *luchten*, moet *gorgelen*, *handen wasschen, niet met grote gezelschappen bij elkaar moet zitten* en *niet dicht bij iemands mond gaan staan als hij spreekt.* Maar bovenal *hygiëne*!

Mensen die klein behuisd zijn (steden) en in plaggenhutten wonen (Drenthe), worden het ergst getroffen. In Amsterdam sterven tijdens het hoogtepunt van de pandemie 100 personen per dag. Over schoolsluiting wordt getwist. Kinderen zijn het eerst besmet en

geven zo de ziekte thuis door. Maar men concludeert dat bij een kortdurende epidemie schoolsluiting zinvol is, als het niet te lang gaat duren. In 1919 wordt ook besloten de eindexamenvragen van dat jaar aan te passen.

Hoe was de situatie in ons dorp?

Ronald Nederveen, heel zijn leven betrokken bij het begrafeniswezen, wist de gegevens van oversterfte te vinden in onze dorpen tijdens de jaren dat de Spaanse griep heerste en hij gaf dat weer in een paar grafieken.

Persoonlijke geschiedenis

Een persoonlijk verhaal kan ik ook nog toevoegen. In het huis waar ik nu woon, Damstraat 1, overleed op 10 januari 1919 mijn overgrootvader Jan Hoogendoorn aan de Spaanse griep. Zijn beide zoons werden ook ziek, maar hebben deze ziekte overleefd. Zij hielden er Parkinsonisme aan over. Zij beefden en hadden daar dusdanig last van dat zij met behulp van een rietje moesten drinken. Zoon Arie kwam langs de deur met melk in Binnendams en Jan had een melkzaak aan de Nieuweweg.

Ik weet nog dat ik als kind aan mijn ouders vroeg waarom die beide ooms zo beefden. Ik kreeg toen als antwoord: "Dat hebben zij overgehouden aan de Spaanse griep". Ik nam het toen voor kennisgeving aan. Nu pas interesseert het mij en dringt het tot mij door wat een heftige periode het toen, direct aansluitend aan de Eerste Wereldoorlog, geweest moet zijn.

Overleden: Cornelis Siebeling, 50 j., echtgenoot van J. Gelderblom.

Giessendam.

Ondertrouwd: A. Romeijn, 28 jr. en A. v. d. Heuvel, 23 jr.

Geboren: Cornelis, z. v. G. Brouwer en N. van de Minkelis. Aaltje, d. v. P. Donk en A. van de Minkelis. Jannigje Adriaantje, d. [illegible] de [illegible]. Elizabeth, d. v. C. Hu[illegible] mans en M. Verwoerd.

Overleden: J. Hoogendoorn, 59 jr echtgen. van C. Brandt. W. de Jong, 11 maanden.

Uit den Omtrek.

Giessen-Oudekerk.

— De heer H. van den Dool alhier, sedert ruim een jaar als schrijver werkzaam op de Zuivelfabriek te Giessen-Nieuwkerk, is benoemd tot directeur van een

Overlijden Jan Hoogendoorn in de rubriek ''Burgerlijke Stand" van Het advertentieblad voor Gorinchem en Omstreken d.d. 10-1-1919

	overlijdens per jaar										
jaar	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919	1920	1921	1922	1923
Giessendam	41	38	50	36	51	80	69	45	53	45	48
Hardinxveld	83	54	66	76	108	114	83	99	94	55	64

	overlijdens per maand												
	1918								1919				
	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei
Giessendam	5	6	2	7	3	9	23	4	8	10	4	4	4
Hardinxveld	8	5	4	8	3	18	24	10	6	7	10	11	7

Jan Hoogendoorn

Situatie Dordrecht 1918 -1919

Jaap Bouman schrijft in de Dordtenaar van maart dit jaar dat burgemeester Wichers van Dordrecht op 1 november 1918 in de Dordrechtsche Courant de volgende mededeling laat plaatsen: *'De besmetting geschiedt van persoon op persoon. De beginverschijnselen zijn: hoofdpijn, keelontsteking, hoest en hooge koorts, soms ook koude rillingen. Wie dit bij zichzelf opmerkt, begeve zich te bed en roepe geneeskundigen hulp in. Wie dit nalaat stelt zichzelf en anderen bloot aan gevaar; zichzelf, omdat hij de kans loopt te worden aangetast door longontsteking en borstvliesontsteking, anderen omdat hij hen besmet en aldus bijdraagt aan verspreiding der ziekte. De burgemeester gaf ook aan hoe de (Dordtse) bevolking zich zou moeten gedragen. "Men vermijde alzoo in aanraking te komen met besmette en met zieke personen. Men bezoeke geen openbare bijeenkomsten en vermakelijkheden in besloten ruimten. Men zorge voor reinheid van mond en keel, gorgele eenige malen daags met lichte antiseptische oplossing".*
Veel scholen in Dordrecht blijven weken tot maanden dicht bij de tweede golf die veel ernstiger is dan de eerste. In oktober 1918 behoorde Dordrecht, samen met Almelo en Enschede tot de top drie van steden met het hoogste percentage doden. Apothekers maakten reclame dat ze zelfs op zondagen, toch de dag des Heren, waren geopend om het vermeende middel tegen de griep (formamint) te kunnen verkopen. Of het middel effect had, valt te betwijfelen.

De overheidsmaatregel dat er geen catechisaties en zondagsschool gehouden mochten worden, stuitte op weerstand in kerkelijke kringen. Het advies om alle openbare bijeenkomsten te verbieden, net als een verbod op boeken uitleen, werd niet opgevolgd'.

Als je dit leest verschilt het niet veel met de adviezen die wij nu krijgen en ook met het verzet daartegen. De wereld is verschillende keren op het nippertje aan een pandemie ontkomen, denk aan de Mexicaanse griep, de Hongkong griep, de Aziatische griep.

Nu, 2020 is het dus raak en het overviel ons, terwijl wetenschappers er steeds voor waarschuwden dat we voorbereid moesten zijn want dat het elk ogenblik zou kunnen gebeuren.

Opgetekend uit de mond van een Duits-Nederlandse viroloog:

Het verschil tussen een Nederlander en een Duitser. Zeg tegen een Nederlander: "Spring!" en hij zal antwoorden "Waarom?" Zeg tegen een Duitser: ''Spring!" en hij zal antwoorden "Hoe hoog?"

* Bronnen: o.a. In veel huizen wordt gerouwd, *De Spaanse griep in Nederland,* Reinold Vugs; Krantenartikelen.

Vaandels

Top van vaandel met medailles

Detail van vaandel Volharding

Arnold de Haan

Zoals u kunt lezen bij de rubriek "Schenkingen" is onze vereniging onlangs in het bezit gekomen van o.m. het vaandel van de zangvereniging "Volharding". In ons vorige Mededelingenblad is aan deze Vereniging al een artikeltje gewijd.

Al heel wat jaren geleden, in 1984, ontvingen wij ook al een vaandel. In dat geval het vaandel van de Rederijkerskamer "Genoegen door oefening". Daar is destijds enige aandacht aan geschonken middels een korte publicatie.

Een vaandel is een bijzondere rijk versierde banier van textiel behorende bij een vereniging of fanfare. Veelal staat er een symbolische voorstelling op en de naam en de oprichtingsdatum van de desbetreffende vereniging. Het vaandel werd geplaatst op een vaandelstok en kon zo eventueel ook bij een optocht worden meegedragen. Dat zal bij "onze" vaandels vermoedelijk niet het geval zijn geweest. Die dienden meer om te worden neergezet op het podium waar de rederijkerskamer of de zangvereniging optrad.

Met zo'n vaandel maakte je eigenlijk reclame voor je vereniging. Het is dus bedoeld om je te kunnen onderscheiden, ter identificatie. Bovendien kon er op die manier ook gepronkt worden met de medailles die in de loop der tijd door de vereniging in de wacht waren gesleept . Bovenop de vaandelstok kon een kroontje worden geplaatst met aan de onderzijde een aantal haakjes.

Aan die haakjes konden de medailles worden gehangen. Zo zien we bij het vaandel van "Volharding" een 16-tal van dit soort prijzen uitgestald.

Vaandels zijn waarschijnlijk ontstaan in de militaire wereld als veldtekens om de locatie van bepaalde eenheden van veraf te kunnen zien. Dat een vaandel belangrijk was, blijkt nog uit de uitdrukking "Iets hoog in het vaandel hebben".

Vaandel van Volharding

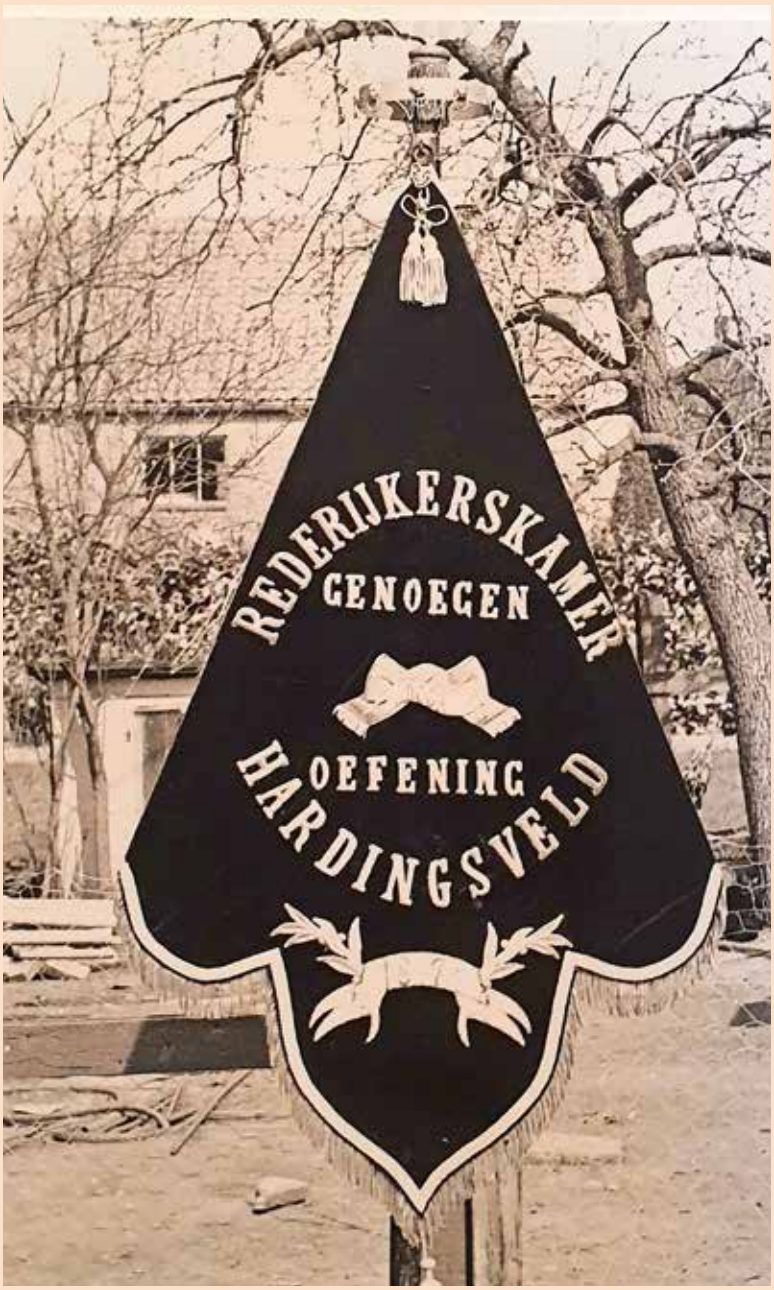

Vaandel van de Rederijkers

HARDINXVELD BLIJFT BIJ JE...

Gorinchem, Leen van den Herik (07-09-1952)

Mijn boekje *Denkend aan Hardinxveld* eindigt op het moment dat ik de trein neem naar Arnhem, om daar volgens de destijds wettelijke verplichting voor jongens in hun 20e geboortejaar, zich te melden voor 'militaire dienst'.

Bij dat afscheid realiseerde ik me niet of dit een kort afscheid zou zijn of een blijvend vertrek. Natuurlijk werd ik scholier-af en was mijn toekomst nog vrij vaag. Maar weggaan was nog geen gedachte. Na een kwartaal in Schaarsbergen met een militaire en technische opleiding bij de Koninklijke Luchtmacht, bleek mijn werkbasis in Duitsland te liggen. Een Amerikaanse raketbasis met continudiensten. Daardoor kwam ik in een vast ritme van eens per drie weken naar huis, waar ik probeerde de band met mijn vrienden te laten doorgaan en via mijn Bakker-familie ook de familielijn warm te houden. Maar ook het doorkijken van de voor mij bewaarde *Kompassen* en *Merwestreken* kon een groeiende verwijdering niet keren. De in diensttijd opgestarte schriftelijke studie deed mij steeds meer verlangen naar voortzetting van mijn échte studie en dat werd dankzij verkregen studie-diensttijd-verkorting de HTexS in Enschede, met een zelfstandige woonruimte op de campus van de Technische Hogeschool Enschede. Maar de gegroeide driewekelijkse thuisreis bleef ook toen in stand en wat in Hardinxveld werd afgebouwd, bouwde zich langzaam in Twente op….

Uiteindelijk keerde ik met een studiegenoot, die uitgroeide tot echtgenote, terug richting Hardinxveld, al werd het om vervoer tactische redenen iets verderop, namelijk Dordrecht! Zes jaar, drie auto's en vier banen later, keerden we toch nog even terug naar de nieuwgebouwde Wielwijk. Van het sociale netwerk van weleer resteerde niet veel meer en veel familie was inmiddels ook uitgevlogen. Bovendien ervaar je de gemeenschap als jong gezin met kleine kinderen heel anders dan het beeld dat je had in je 'opgroei jaren'. Dus feitelijk was Hardinxveld wel bij mij gebleven, maar dát Hardinxveld was met de gang van de tijd duidelijk meegegaan en dat had een vervreemdend effect op mijn terugkeer.

De 'bible-belt' werd veel nadrukkelijker voelbaar, zeker ook toen wij beiden de theologiestudie intensief gingen beoefenen. Uiteindelijk werd, mede door verzelfstandiging van het werk, na acht jaar de 'vlucht' genomen naar Gorinchem…

Maar Hardinxveld bleef toch nadrukkelijk bij me: tweewekelijks bezoek aan mijn dorpsgetrouwe moeder, waar *Het Kompas* en andere plaatselijke informatie steeds klaar lagen om mee te nemen (tegenwoordig komt *Het Kompas* zelfs wekelijks digitaal in mijn mailbox) maar ook de regelmatige nieuwsberichten deden een belletje rinkelen. Geen grote gebeurtenissen weliswaar, maar toch gaven *Elco Brinkman* (op wiens studentenkamer in Buitenveldert ik samen met zijn broer Menno nog ooit een week had gepast), *scheepswerf De Merwede*, *scheepswerf Damen*, een *buurtgenoten dag* op de *Kerkweg* en meer recent *Kim Putters*, toch telkens dat signaal!

Ook de reclamecampagne van *Fleurop* heeft dit effect om redenen die mijn boeklezers inmiddels kennen. Dit verschijnsel zal waarschijnlijk wel herkenbaar zijn, al zullen het bij jou/u andere namen en links zijn die dit te weeg brengen… Maar ik beschouw dit als een warme band met waar mijn wortels liggen! En dat wil ik graag zo houden.

Het digitale boekje van Leen van den Herik is te vinden op **www.hardinxvelderLeen@lvdherik.nl**

Leen wil ook graag een digitale contactgroep opzetten van mensen die vertrokken zijn uit Hardinxveld-Giessendam en nog eens met elkaar in gesprek willen gaan.

BOEKENNIEUWS

Een voedseltocht (dvd) van Gert Romijn

Gert Romijn is er altijd als de kippen bij om belangrijke en bijzondere gebeurtenissen in ons dorp op film vast te leggen.

Zo ook op 21 mei 2020, een zonnige dag, waar op het marktplein aan de Houweningeweer een historische gebeurtenis van 21 mei 1945 werd 'nagespeeld'. In het zomernummer 2020 van het Mededelingenblad kunt u over deze gebeurtenis lezen.

Alle 75 plussers in ons dorp werden op donderdag 21 mei verrast met een vers gebakken broodbol. De dvd laat alles zien, zowel de bakkers als de bezorgers, de legervoertuigen met hun chauffeurs, en de vele vrijwilligers die vrolijk, ondanks het gemene coronavirus, hun uiterste best deden om alles op tijd te bezorgen. Ook de blijde gezichten van de 'ontvangers' zijn de moeite waard.

De dvd (€10,-) is te verkrijgen per inschrijving in het Historisch Informatie Centrum, Peulenstraat 243, zaterdag van 10-12 uur.

Mijn Alblasserwaard

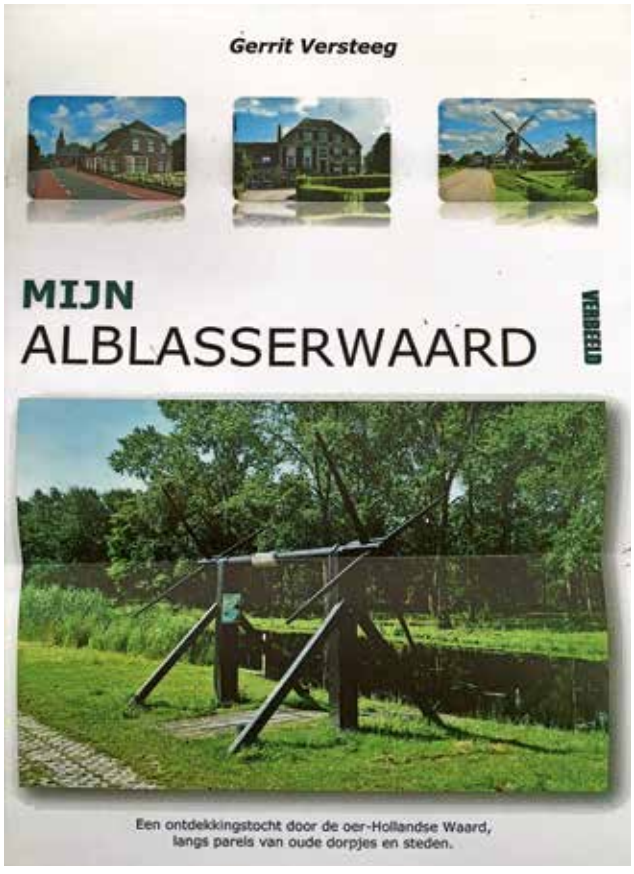

Een ontdekkingstocht door de oer-Hollandse Waard, langs parels van oude dorpjes en steden.

Over de Alblasserwaard zijn al veel boeken verschenen. Ook dit fraai uitgevoerde boek is weer een aanwinst in dit genre.

Gerrit Versteeg (1946) wonend in Papendrecht, heeft zich laten inspireren door de schoonheid van de Alblasserwaard en dan vooral door de monumentale bouwwerken, waaronder oude kerken, boerderijen, molens, bruggen en huizen. Kilometers heeft hij gefietst en alles wat hem boeide legde hij vast op de gevoelige plaat. De vele foto's, waaronder ook enkele uit Hardinxveld-Giessendam, zoals Buitendams 4 en de grenspaal bij de Damsluis, zijn zorgvuldig door Versteeg geselecteerd.

Dit lijvige, goed gedocumenteerde naslagwerk (360 pagina's) is de moeite waard om te lezen en te bekijken.

Om de schrijver te citeren: "Ik hoop dat velen dit boek in eigendom zullen krijgen en na lezing of kijkend naar de foto's met mij zullen zeggen: "Dit is ook mijn Waard."

Te koop in de boekhandel voor € 25,00

De geplaagde stad

Spaanse griep, pokken en cholera in Gorinchem.
Mely van Malenstein, Jaarboek 2020-2 deel 36.
Uitgave Historische Vereniging Oud-Gorcum

Het nu heersende coronavirus is uiteraard niet de eerste ziekte die de stad Gorcum heeft getroffen. Dokter Mely van Malenstein heeft een boek geschreven over de eerdere cholera-, pokken- en Spaanse griep-epidemieën die in de afgelopen twee eeuwen in de stad rondwaarden. Het is een goed gedocumenteerd boek met foto's en andere illustraties. Bijzonder om te lezen hoe men de besmettelijke ziektes in vroeger eeuwen te lijf ging.

Van Malenstein is jarenlang (1977-2017) huisarts geweest in Vuren; tevens is zij medisch historicus. Zij woont in Gorinchem. Het boek is gepresenteerd op 9 november 2020 en de presentatie was te volgen via livestream op YouTubekanaal van de Historische Vereniging Oud-Gorcum.

Het boek is te koop bij het secretariaat van de Vereniging voor € 10,00.
Als u lid wordt van de HV Oud-Gorcum, ontvangt u het boek gratis.

Uit de oude fotodoos van.....

Het idee van ons lid Wil Koorevaar om een nieuwe serie te starten heeft enkele foto's opgeleverd. Wil heeft zelf weer twee prachtige foto's gestuurd die ook herkenning en veel herinneringen zullen oproepen.

Vier jonge vrienden uit de Peulenstraat gaan met de bakfiets op vakantie. Ze nemen potten en pannen mee en slapen in tentjes. Voor vertrek eerst nog even een foto maken (1950).

V.l.n.r. Piet Koorevaar, Annie van den Berg, mevr. Van der Hek, Willy van der Hek, Siem Broekhuizen, Kees van der Hek, Dolf Broekhuizen en Kees van der Wiel

Sander van Beuzekom met pet, toont zijn nieuwe racefiets aan zijn vriend Wil Koorevaar en mag hem ook eens proberen hoe zo'n fiets wel zit. En toen kwam de dorpsfotograaf en maakte een plaatje (1955) Rivierdijk Hardinxveld.

Schenkingen

12-10-2019
Gert Jan en Nellie de Rover
Schoolmappen van de VGLO, lessen van meneer Looij en mevrouw De Vos
Doosje met veel medailles van de wandelsport

9-11-2019
Gijs Wolster
Historische atlas van Zuid Holland
3 oude foto's
5 stamkaarten
2 persoonsbewijzen

21-12-2019
A. Meerkerk
5 oude foto's

28-12-2019
D. Bredewout
2 fotoboeken met foto's van De IJzergieterij

11-1-2020
Joost de Vos
Ingelijste foto van de familie De Vos

5-9-2020
E. den Breejen
3-pits petroleumstel
koperen warmwaterstoof
4 koperen gewichtjes

Koperen Warmwaterstoof

12-9-2020
Anne Marie van Westen
Een doos nieuwe boeken

3-10-2020
mevrouw Toxopeus
6 lesboekjes, gebruikt op de school aan de Sluisweg

10-10-2020
mevrouw Vonk
Vaandel, medailles, prijsbekers en lauwerkransen van de voormalige zangvereniging "Volharding"

10-10-2020
Lia van Houwelingen
Foto van november 1943 - afscheid van ds. Haring. Veel mensen met alle namen. Deze foto zal in het volgende nummer geplaatst worden in de rubriek 'Uit de oude fotodoos van…'

Detail vaandel Volharding

Uitgaven

UITGAVEN IN DE HISTORISCHE REEKS EN SPECIALE UITGAVEN VAN DE HISTORISCHE VERENIGING HARDINXVELD-GIESSENDAM

**met een x gemerkte uitgaven zijn uitverkocht*

I.	Buitendams 4 (1778-1978)	€ 2,25
2.	Molens van Hardinxveld-Giessendam	€ 3,85
3.	Den Eendenbout (opgraving in een woonheuvel)	€ 3,85
4.	Het stoomgemaal	X
5.	Makelaars van Hardinxveld-Giessendam	€ 3,85
6.	Buitendams 118 (Giessendamse boerden])	X
7.	700 jaar Dam	€ 3,20
8.	Parlevinkers	X
9.	Rondom de Giessen	X
10.	Swets tabak en daar blijf ik bij	€ 6,60
11.	Hardinxveld en Giessendam in de Franse Tijd	€ 5,65
12.	Café Schalk	€ 5,65
13.	100 Jaar boemelen	X
14.	De Hongerwinter	€ 6,60
15.	De Hennepteelt	€ 4,40
16.	Het kleine monument in Hardinxveld-Giessendam	€ 5,45
17.	Dijken en doorbraken	X
18.	Aan d'n dijk	X
19.	Gemeentehuizen van Hardinxveld-Giessendam	€ 2,25
20.	levers tussen Kaoi en Kloeve ... deel I	X
21.	Aart van Bennekum, kunstenaar	€ 6,80
22.	Herinneringen aan oorlogstijd	X
23.	100 Jaar Nederlandse Protestantenbond	X
24.	levers tussen Kaoi en Kloeve, deel II	€ 6,80
25.	Uit de pen van tante	€ 6,80
26.	De watersnood van 1953	X
27.	Schuttevaer en Binnenvaart	X
28.	De Crisisjaren In Hardinxveld en Giessendam	X
29.	Vrouwenrecht en liberalisme aan de Merwedijk	€ 6,60
30.	De 50ste mei	X
31.	De samenvoeging van Giessendam en Hardinxveld	€ 8,85
32.	C. Baardman, de schrijver en zijn werk	€ 7,95
33.	Het Langeveer	€ 6,60
34.	De Indiëgangers	€ 12,50
35.	1899-1999 Nieuws van honderd Jaar geleden	€ 6,80
36.	De Peulenstraat in 1950	X
37.	Groeten uit Giessendam	€ 8,25
38.	De historie van het pand Buitendams 4	€ 6,50
39.	Nievers was den dijk echt recht	€ 9,20
40.	Groeten uit Boven-Hardinxveld	€ 8,90
41.	Kleine zaken van een kleine kerk, Gereformeerden in Hardinxveld	€ 9,80
42.	Groeten uit Beneden-Hardinxveld	€ 8,90
43.	150 Jaar Openbaar Onderwijs In Hardinxveld-Giessendam	€ 8,90
44.	Merwedegijzelaars, slachtoffers van de razzia van 16 mei 1944 (uitg. 2010)	X
44a.	Merwedegijzelaars, slachtoffers van de razzia van 16 mei 1944 (herziene uitgave, oktober 2020	€ 8,95
45.	Marius Donk, leven en werk van een gedreven architect	€ 8,50
46.	Winkels op de Buurt	€ 8,50
47.	'75 jaar vrijheid langs Merwede en Giessen' (maart 2020)	X

Overige uitgaven

- Het Verleden Nu (fotoboek)	€ 11,35
- Buitendams huis-ter-om-op	X
- Een wandeling door Binnendams	€ 6,80
- Van Geslacht tot Geslacht... (uitgave van de Hervormde Kerk Giessendam en Hardinxveld)	€ 5,00
- Hardinxveld en Giessendam, van vissers- en hoepmakersdorpen naar industriegemeente	X
- Hardinxveld en de riviervisserij	X
- Rehobothschool 1860-1985	X
- Van hondekarren en hobbelbussen	X
- Anders nog iets (neringdoenden en bedrijven)	€ 2,25
- Dr. Aris Graftdijk, Photographie	€ 11,35
- Herberg De Zwaan	€ 15,90
- Onder ons gezeed	X
- Het verhaal van de dijk	€ 7,95
- Hoeke Doeme?	€ 7,95
- Dvd Dorpsfilm 1953	X
- Hardinxveld-Giessendam in de Jaren 50 (nog te koop in Museum De Koperen Knop)	€ 15,00
- Gekleed in de Waard	€ 12,50
- Dvd Bommen op de Buldersteeg	€ 10,00
- Autobusverkeer in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden 1905-1945	€ 15,00
- Bakkersboek Broodnodig, 100 jaar bakkers in H-G	€ 15,00
- Helsluis (jeugdboek)	€ 7,50
- 'Van Burenhulp tot Onderneming, begraven in Hardinxveld en Giessendam'	€ 18,50

Uitgaven van de Stichting Dorpsbehoud

Van boodschappen doen naar winkelen	€ 2,25
De Heggen en de Steggen (tweede druk)	€ 7,95

Alle uitgaven zijn, tenzij uitverkocht, verkrijgbaar op de volgende adressen:
Historisch Informatie Centrum, Peulenstraat 243. ***Elke zaterdagmorgen van 10.00-12.00 uur***.
Secretariaat Historische Vereniging, Buitendams 77. ***Maandag t/m vrijdag***.
Museum De Koperen Knop. ***Woensdag t/m zaterdag van 13.00 tot 17.00 uur.***
Boekhandel Ritmeester, Rembrandtstraat 29. (beperkt aantal uitgaven)

Goede kerstdagen en
een gezond 2021

het bestuur